

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
Usuteaduskond

Meelis Malk

**KARUSE KOGUDUSE ÖKOTEOLOOGILINE SUUND
JA LIIKMETE KESKKONNAALASED HOIAKUD:
USULINE REFLEKSIOON JA PRAKTIKAD**

Magistritöö

Juhendajad: PhD Anne Kull; PhD Liina Kilemit

Tartu 2024

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
I TEOREETILINE OSA.....	7
1. Teoreetiliste teoloogiliste arusaamade suhestumine loodusesse.....	7
1.1 Luther ja loodus	7
1.2 Ökoteoloogia - religiooni ja keskkonna lakmuspaber.....	10
II EMPIIRILINE OSA.....	12
2. Intervjuud.....	12
2.1 Meetod.....	12
2.2 Valim.....	13
2.3 Uurimistöö protseduur.....	14
2.4 Analüüs ja tulemused.....	16
2.4.1 Analüüsi käik.....	16
2.4.1.1 Uurimistöö teemasse sissejuhatavad küsimused.....	16
2.4.1.2 Vaheküsimus intervjuueeritava harjumuste kohta.....	22
2.4.1.3 Uurimistöö teema põhiküsimused.....	24
2.5 Järeldused.....	39
Kokkuvõte	42
Summary.....	43
Allikad ja kirjandus.....	44
Lisa 1. Informeeritud nõusoleku vorm : TÜ MA töö „Karuse koguduse ökoteoloogiline suund ja liikmete keskkonnaalased hoiakud: usuline refleksioon ja praktikad“.....	47
Lisa 2. Intervjuu kava.....	49
Lisa 3. Looduspalve liturgia.....	52
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks.....	58

Sissejuhatus

Uurimistöö põhieesmärgiks on selgitada praktilise ökoteoloogia edendamise võimalusi Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku (edaspidi EELK) Karuse koguduse näitel. Antud kogudus on ennast ligi 35 aastat identifitseerinud loodushoidlikuna. Sellel ajal on viljeletud ökoteoloogilistest ideedest kantud tegevusi ja kasutatud liturgilisi elemente, mis on võitnud populaarsust osade koguduseliikmete hulgas ning toonud koguduse praktikate juurde ka uusi inimesi, kellest kõik ei ole veel tänagi koguduse liikmed. Nende aastakümnete jooksul on keskkonnakaitsega seonduvad teemad ühiskonnas märkimisväärselt aktuaalsemaks saanud. Tähelepanuväärne on ka asjaolu, et EELK Karuse kogudus asub Matsalu rahvuspargi vahetus läheduses, mis kahtlemata mõjutab sotsiokultuurilist keskkonda, kus tegutsetakse.

Matsalu rahvuspargi aladele ja sinna tööle tulid eelmise 20. sajandi lõpus 80-ndatel elama nii poliitiliselt kui ka lihtsalt loodushoidliku mõtteviisiga laetud inimesed ja nendega tekkis koostöö just loodushoiu parema edendamise läbi. Mille üheks osaks oli ka kiriku liitmine antud ajahetkel toimunud protsessidega. Selle sümbioosi järellainetusi saab tunda ja kogeda ka tänapäeval. Näitena võin tuua kiriku ja kogukonna koostööd nii Matsalu filmifestivali korraldamisel, kui ka Metsküla kooli kui Karuse kihelkonna kooli eest seismisel, sest need samad inimesed ja nende järeltulijad, kes alustasid eelmise sajandi lõpus loodushoiu eest seismisega seisavad ka nüüd nii kultuurilise kui haridusliku heaolu eest Matsalu kogukonnas.

Nendel pöördelistel aegadel suunati EELK Karuse kogudusse tööle kirikuõpetajana Endel Apsalon, kes samuti oli progressiivne mõtleja iseseisvuse taastamise ja loodushoiu mõtestamisel. Tema ongi reaalselt olnud koguduse loodustemaatika käimalükkaja, andes töö autori hinnangul nendel emotsionaalsetel aegadel 1980. aastate lõpus kogudusele suuna, kuhu liikuda. Tema algatusel hakkas Karuse kogudus liikuma kristlikus maailmas sellist suunda pidi, mida teiste persoonide puhul poleks juhtunud või siis oleks juhtunud hoopis teisiti. Samuti on tema panuseks tollaegse koguduse juhatuse esimehe Jüri Keskspaigaga „looduspalve“ liturgia¹ välja töötamine, mis algab ühise leivamurdmise, palve ja usutunnistusega ning jätkub

---

¹ Lisa 3

piiblilugemiste ja ülistuse vaheldumisega ning lõpeb palvete (Meie Isa Palve jt.) ning õnnistamisega.

Kiriku ja loodushoiu ühendamise teematika alguseks Karuse koguduses saab lugeda 1. juulit 1989. aastal, kui Karuse kirikus peeti esimene looduspalve. 1989. aasta 5. novembril toimus sealsamas juba suurem jumalateenistus „Kristlik kaitse Matsalule“, kus pöörduti Jumala poole palvega kaitsta ja hoida Matsalu Riiklikku looduskaitseala. Karuse kirik oli esimene kirik kogu Eestis, kes hakkas pöörama tähelepanu loodushoiule läbi kristliku vaimsuse. Nende peaaegu kolmekümne viie aasta sisse mahuvad paljud teenistused ja palvused, ning tänaseks on väljakujunenud tava pidada astronoomilisel pöörihetkel palvus kirikus ja samaaegselt „metsaaltari“ koguduse liikme Jüri Keska paiga juures. Konkreetselt looduses peetavate palvete alguseks saab asjaosaliste mälestuste kohaselt lugeda 14. juuli 1995.a, mil kirikus ööbinud noored Soome misjonärid läksid Uplinna talu metsa pidama palvust, et tunnetada loodust ning palvetada Looja poole „Taize“ palvetega.² See hetk oli tõukeks, mil mõisteti kuidas Karuse koguduses edasi minna looduse tunnetusega käsikäes. Aastate jooksul on looduse tunnetus ja palved Jumala poole looduse kaitsmiseks liikunud tõusvad joones ning arenenud selliseks, nagu nad hetkel on.

Aja jooksul on vahetunud koguduse õpetajad ja sellega ka õpetajate nägemused ning palved kiriku suunalt on olnud erinevad. Aga põhiolemus – tänada Loojat kristlikult kõige loodu eest, on jäänud samaks. Samuti on jäänud samaks ka loodushoidliku maailmavaate eestvedajate tänu kolmainu Jumalale omast vaatevinklist nähtuna, läbi isiklike palvete. Üks kurvemaid jumalateenistusi toimus aprillis 2006.a peale jaanuari lõpus avastatud õlireostuse ja selle tagajärgede likvideerimist kevade alguses Keibu lahes Harjumaa ja Läänemaa piiril.³ Sellel teenistusel paluti Jumalalt kaitset kogu loodule, loodusekaitsjaile ning vabatahtlikele, kes aitasid selle katastroofi jälgi likvideerida. Samuti paluti andestust kõige selle eest, mida inimene on loodusele halba teinud ja korda saatnud, tegutsedes hoolimatult ja mõtlematult. Ka selliselt probleemile lähenemine on üks võimalus, kuidas läheneda loodushoiule.

---

² KESKPAIK Jüri (2014); *Looduse Palve*; Tartu; SA Ajaleht Eesti Kirik; lk 59

³ RAJANDO Priit; KARNAU Andres; *Vaikus saadab merelinde tapva reostuse koristajate tööd* (01.02.2006) - Ajaleht „Postimees“ veebiväljaanne; URL: <http://www.postimees.ee/1524829/vaikus-saadab-merelinde-tapva-reostuse-koristajate-tood> (loetud 20.12.23)

Uurimistöö teemaga olen ma isiklikult seotud, sest töötan hetkel EELK Karuse koguduses vaimulikuna diakoni ametis. Oman sõnaõigust koguduses aga mitte veel otsustusõigust. Kogudusega olen seotud tegelikult juba pikemat aega. Ristitud ja leeriõnnistuse saanud 1991 aastal samas koguduses ja olnud koguduse toimetamiste juures alates sellest ajast. Algusaastatel küll vähem, sest elasin 13 aastat kaugemal aga alates 2004 aastast üha rohkem, sest aastatel 2006-2013 olin ametis ka Karuse koguduse juhatuse esimehena.

Käesoleva uurimistöö käigus sooviti selgitada, millised on eeldused ja võimalused ökoteoloogilist suunda koguduses edasi arendada. Kuidas koguduseliikmed suhtuvad keskkonnakriisi, loodushoidu ja oma koguduse spetsiifilisse suunitluse? Kuidas nad enda vastavaid hoiakuid usuliselt reflekteerivad ning kas ja millisel määral väljendub loodushoid nende igapäevaelu praktikates? Kuidas kõnetada neid koguduseliikmeid, kes seni loodushoidliku koguduse tegemistes tagaplaanile on jäänud?

Vastused neile küsimustele võimaldavad mõista, kas ja millisel määral loodushoiuga seonduvaid teemasid saab edaspidi jumalateenistuste ja liturgiaga nii antud koguduses kui võib-olla isegi üldkiriklikult liita. Samuti aitavad need mõtestada üldisemalt loodu ja loodu(s)hoiu printsiipe nii EELK kui Eesti Kirikute Nõukogu (edaspidi EKN) kontekstis.

Minu ja koguduse jaoks on loodushoid eelkõige inimeste tunnetuse ja sisekaemuse kaudu olla osaks Looja loodust ja selle mõistmiseks paluda Jumalalt õnnistust kogu loodu (meie maailma) hoidmiseks, mille väljundiks ongi kogudusel aastate jooksul välja kujunenud erinevad palvete vormid kirikliku palve ja looduspalve koosesitamiseks. Loodetavasti on kogudus kristlike looduspalvetega suutnud inimesi mingil määral kõnetada, sest aasta-aastalt on teema muutunud ühiskonnas aktuaalsemaks. Küsimus on selles, millise maailma jätame järeltulevatele põlvedele ja selle mõtestamisel ei tohiks ka kirik kõrvale jääda. Mingis mõttes on tulnud tagasi aeg, kus uuesti tuleb Jumala loodut(loodust) lahti mõtestada usu kaudu ja seda seletada kristliku maailmapildi võtmes.⁴ Viimastel aastatel on loodushoiu teemat rohkem käsitletud ka üldkiriklikult. EKN kuulutas 2020. aasta teemaks "*Armastame loodut*". EKN-i liikmeskirikute juhid kinnitavad sellega pühendumust ja üleskutset „heamajapidajalikule hoolitsusele“ kogu

---

⁴ JONUKS Tõnno; REMMEL Atko (2020); Metsarahva kujunemine. Retrospektiivne vaade müüdi loomele - *Keel ja Kirjandus* 6/2020; SA Kultuurileht; Tallinn; lk 463

loodu eest, mis on saanud alguse armastusest ja suunatud armastusele.⁵ Kuidagi aga on välja kujunenud nii, et EKN-i kirikutest on kõige vähem loodushoiu teemadel sõna võtnud Eesti Evangeelne Luterlik Kirik. Eestkõnelejateks on olnud pigem teised konfessioonid ja usulised ühendused, kuigi EKN-i presidentide A. Põderi (EELK) ja U. Viilma (EELK) kaudu on loodushoiu teema luteri kirikusse levinud. Eelnevad uurimistööd kiriku ja loodushoiuga seotud teemadel on Eestis tehtud vabakiriklikust vaatevinklist. Üks neist näiteks on tehtud Euroopa Baptisti Föderatsiooni peasekretäri assistendi Helle Liht'i poolt, kes Rahvusvahelises Baptisti Teoloogilises Seminaris Prahast lõpetas magistriõpingud aastal 2008 ning uuris baptistlikku lähenemisest loodusele Eestis⁶ ja metodistlikust vaatest on teemat käsitlenud Margilja Lõhmus, kes uuris loodust (loodut) piibellikku käsitluse võtmes.⁷ Samuti on seda teemat uurinud luterlane Heiki Reila lähenedes probleemile keskkonna eetika võtmes⁸. Ise olen teemat uurinud ajaloolises võtmes oma EELK Usuteaduse Instituudis kaitstud bakalaureuse töös.⁹ Ülemaailmselt on nn metsateoloogiat uuritud eeskätt Soomes Pauliina Kainulainen'i poolt¹⁰. Rahvusvaheliselt on ökoteoloogilist teemat käsitlenud paljud uurijad ja neid saab samuti võtta minu uurimistöö teoloogilise aspekti selgitamisel arvesse. Töö fookus on süstemaatilise ja praktilise teoloogia piirimaal, kuid väga vajalik on ka empiiriline uurimistöö koguduseliikmete hoiakute selgitamiseks.

Käesolev uurimistöö jaguneb kaheks põhiosaks. Esimeses antakse ülevaade teemakohastest teoloogilistest käsitlustest. Teises peatükis analüüsitakse EELK Karuse koguduse liikmete ja koguduse tegevustes osalejatega tehtud intervjuude käigus kogutud materjali, mõistmaks, millised on nende inimeste loodushoiu ja Karuse koguduses viljeletava ökoteoloogilise suunaga seonduvad arusaamad ja hoiakud.

---

⁵ Eesti Kirikute Nõukogu koduleht; *ARMASTAME LOODUT - EESTI KIRIKUTE NÕUKOGU TEEMA-AASTA 2020*; URL: <http://www.ekn.ee/inc.teema.php?id=433> (loetud 20.12.23)

⁶ LIHT Helle (2008); *Restoring Relationships: Towards Ecologically Responsible Baptist Communities in Estonia* – magistr töö; Cardiff; University of Wales; Koopia autori valduses

⁷ LÕHMUS Margilja (2023); *Piibellik käsitlus loodusest võrdluses Eesti kristlaskonna vaadetega* – lõputöö; Tallinn; Eesti Metodisti Kiriku Teoloogiline Seminar; Koopia autori valduses

⁸ REILA Heiki (1997); *Teoloogiline keskkonnaeetika ja inimkeskne traditsioon. Mõnede uudsete keskkonnaeetika lähete võrdlev analüüs* - magistr töö; Tartu; Tartu Ülikooli usuteaduskond (loetud 2019 aastal TÜ raamatukogus)

⁹ MALK Meelis (2019); *EELK Karuse kogudus kui kristlik-loodushoidliku vaimuse praktiseerija* - lõputöö; Tallinn; Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Usuteaduse Instituut; Juhendaja professor Riho Saard; Autori valduses

¹⁰ KAINULAINEN Pauliina (2005); *Maan Viisus. Ivone Gebaran ekofeministinen käsitys tietämisestä ja teologiasta*; Joensuu; Joensuun yliopiston teologisia julkaisuja nr 13

I TEOREETILINE OSA

1. Teoreetiliste teoloogiliste arusaamade suhestumine loodusesse.

Selles peatükis toon esile religiooni teoreetilised ja teoloogilised arusaamad sellest kuidas üldse suhestutakse loodusega. Oma eelmises, bakalauruse õppeastme uurimistöös¹¹ EELK Usuteaduse Instituudis käsitlesin ökoteoloogiat kui konstruktiivse teoloogia vormi algust üldisemalt ja selle esile tõusu Eestis alates taasiseseisvumisest, kuid seekord lähenen ja uurin teemat rohkem luterlikust vaatevinklist lähtuvalt aga toon ka sisse üldisemaid vaateid ökoteoloogiale kui religiooni ja ökoloogilise kriisi vahelisi aspekte.

1.1 Luther ja loodus

Martin Luhter on öelnud oma Suures Katekismuses, et */.../ Ta laseb elu vajadusiks ka kasutada kogu loodut, päikest, kuud ja tähti taevas, päeva ja ööd, õhku, tuld, vett, maad ja kõike mida see annab, linde, kalu, loomi, vilja ja kõiki taimi./.../*¹²

Selle lausega oma õpetuses kristlikust usust Jumalasse, kui taeva ja maa Loojasse annab ta selgelt mõista, et Jumal on andnud meie kätte kogu looduse või laiemalt kogu loodu¹³, et meie kui Jumala looming seda kasutaksime eelkõige Jumala auks aga ka selleks, et ka ise saada sellest kasu ja rõõmu. M. Lutheri arusaamad looduse ja inimese vahekorra olid selgelt ja üheselt Piiblit järgivad. Seeläbi eelkõige jumalaskõnnele ja sakramentidele toetuvad, mis olid tema teoloogiliste arusaamade aluseks. Üheks tema oluliseks veendumuseks seoses loodusega oli, et *lõplik on võimeline lõpmatuks (finitum capax infiniti) ja Jumala ligiolu ning vägi on kõikjal meie "sees, koos, ja ümber"* alati. *Looduse vormid, kaasa arvatud meie ise, on ainult "maskid" jumalast. Või teisisõnu Jumal on „mähitud“ loodusesse (involucrum)*¹⁴. Selle ütles ta välja Marburgi

---

¹¹ MALK Meelis (2019); *EELK Karuse kogudus kui kristlik-loodushoidliku vaimsuse praktiseerija* - lõputöö; Tallinn; Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Usuteaduse Instituut; Juhendaja professor Riho Saard; Autori valduses

¹² Dr. LUTHER Martin [1529](1996); *Suur Katekismus*; tõlkinud Elmar Salumaa; Tallinn; EELK Konsistooriumi kirjastusosakond; lk 101

¹³ RASMUSSEN Larry (2013); *Luther and a Gospel of Earth - Currents in Theology and Mission* 40:1; lk 2 : „Loodu“ ei ole teaduslik termin. Samuti ei ole see sünonüüm loodusele kui filosoofia metafüüsiline tegelikkuse kirjeldus. See võib vabalt asetseda laboris või klassiruumis, kuid selle tõeline kodu on usklikus kogukonnas, kuna see kogukond räägib teoloogilisest, doksoloogilisest ja elu moraalsest mõõtmest. /.../ Selle mõtte puudutab peamiselt Jumala kohalolu elus ja elu jaoks. See, kes lõi kõik asjad "taevas ja maa peal" kohtab meid varjatud viisil oma loomingus ja pöördub meie poole meie kaasolendite kaudu. (Autori vaba tõlge)

¹⁴ *Ibid*; lk 4

kollokviumil vastanduses usu-uuendaja Ulrich Zwinglile¹⁵ kelle järgijad ühinesid kalvinistidega¹⁶, ja kes väitsid vastupidist, et *lõplik ei ole võimeline lõpmatuks (finitum non capax infiniti)*¹⁷. Põhiliseks vastasseisu põhjuseks kollokviumil oli, et kas Kristus on armulaua sakramendis kohal pelgalt sümboolselt või tõeliselt. Martin Luther pooldas arusaama, et Jeesus Kristus on kohal tõeliselt, reaalsel ja sisulisel viisil, mitte ainult sümboolselt või metafooriliselt¹⁸.

Utreeritult saame selle põhjal väita, et Martin Luther pooldas arusaama, et kolmainu Jumal on kohal kogu loodus, mille Ta on valmistanud. Kõiges selles mis meid ümbritseb, mis on meie sees ja mis on koos meiega. Ei saa lahutada kedagi, ega midagi Jumalast ja Tema loodust, olgu see siis rohuline, väike hiireke või inimene, kes on ainukesena loodud Jumala näo järgi. Täna üle viiesaja aasta hiljem võib meile selline arusaam tunduda natuke võõristav, sest inimkond ja teadus on palju edasi arenenud ja suudetakse bioloogilisi protsesse hoopis teistsuguselt mõtestada. Kuid me peame minema ajas tagasi ja mõistma tolelaegset Martin Lutheri arusaama, mis tugines tema parimatele teadmistele nii filosoofia, kui ka materia alal. Usun, et kui ta elaks meie praeguseks välja kujunenud maailmas, siis tema arusaamad oleks teistsugused, kuigi oma olemuselt samad. Inimene saab päästetud saada ainult usu läbi ja oma olemuselt on inimene juba sündides patune ning teda päästab ainult suur ja kõikehõlmav patukahetsus. Tulles nüüd tagasi Piibli juurde, siis päris selle alguses Vanas Testamendis leiame loomisloo (1Ms 1 - 1Ms 3) Kui Jumal lõi inimese, andis Tema neile ka käsu, mille rikkumisele järgnes tagajärg ja karistus. Inimene rikkus Jumala käsku, mistõttu kogu inimkond pidi kannatama sõnakuulmatuse karistust ehk igavest surma.

Lugedes oma uurimistöö tegemiseks aga hoopis teist esseed ja autorit Martin Lutheri ja looduse kohta¹⁹, siis seal jõutakse samadele järeldustele, et meie inimesed ei saa lõputult tarbida vaid peame ka midagi vastu andma. Ja uskuma ning armastama Jumalat. Ükskõik millise autori töid me ei loeks Martin Lutheri ja looduse vahekordadest jõuame me ikka tema õpetuse juurde tagasi, mida ta Suures katekismuses sõnastab :

---

¹⁵ GONZÁLES Justo L. (1985); *The Story of Christianity. Volume 2. The Reformation to the Present Day*; New York; HarperSanFrancisco; lk 51jj.

¹⁶ Eesti Entsüklopeedia koduleht; *kalvinism*; URL: <http://entsyklopeedia.ee/artikkel/kalvinism1> (loetud 23.04.24)

¹⁷ RASMUSSEN Larry (2013); *Luther and a Gospel of Earth - Currents in Theology and Mission* 40:1; lk 4

¹⁸ Vaba Entsüklopeedia koduleht; *Kristuse tõeline kohalolek armulauas*;

URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Real_presence_of_Christ_in_the_Eucharist (loetud 21.04.24)

¹⁹ CHURCHILL Steven L. (1999); „This Lovely Music of Nature“ *Grounding an Ecological Ethic in Martin Luther’s Creation Mysticism - Currents in Theology and Mission*, 26 no 3; lk 183-195

Sellest järeldub ja sellega kaasneb nüüd iseenesest, et kuna Jumal annab meile iga päev kõik, mis meil on, ja lisaks veel selle, mis on taevas ja maa peal, hoiab seda alal ja säilitab, siis on meie kohus teda selle eest lakkamatult armastada, kiita ja tänada ehk lühidalt: teenida teda kõigiti, nagu ta Kümne käsu läbi on nõudnud ja käskinud. Asja lähemalt vaadates oleks siin veel paljutki öelda: kui vähe on neid, kes seda artiklit usuvad. Sest me kõik läheme sellest mööda, kuuleme ja kordame küll, kuid ei näe ega mõtle sellele, milleks need sõnad meid kohustavad. Kui me seda südamest usuksime, siis me toimiksime ka sellele vastavalt ega läheks uhkelt edasi, end tähtsaks pidades ja kelkides, otsekui oleksid elu, rikkus, võim ja au meil iseendast olemas, nii et meid peaks kartma ja teenima, nagu hukkaläinud pöörane maailm seda teeb, kes on uppunud oma pimedusse, kes kuritarvitab kõiki Jumala hüvesid ja ande oma kõrkuseks, saamahimuks, lõbuks ja naudinguks ning ei vaata isegi Jumala poole, et teda tänada või Issandaks ja Loojaks tunnistada.²⁰

Saan veel välja tuua ühe huvitava seose, kuidas Martin Luther võib suhestuda loodusega. Tema, kes pidas väga lugu apostel Pauluse kirjast roomlastele ja toetub suuresti oma õpetuses just sellele kirjale, pidades seda võrdseks evangeeliumitega²¹ ja on väidetavalt ka ise jõudnud usu juurde just seal kirjas oleva lause mõjul: „Aga õige jääb usust elama.” (Rm 1:17b)²² ei saanud mitte vaadata mööda ka järgmisest kirjakoost: „Loodu on ju allutatud kaduvusele /.../ lootusega, et ka loodu ise vabastatakse kord kaduvuse orjusest Jumala laste kirkuse vabadusse.” (Rm 8:20-21). Lutheri põhihuviks oli kindlasti inimese pääsemine, ent viiteid looduse kasulikkusele ja ilule on samuti sagedased. Samuti polnud talle võõrad looduse hirmutavad aspektid (äikesetorm, pime mets) – nagu tol ajal tavaline, metsa kardeti ja puude taga nähti deemoneid. Rääkimata sellest, et Lutheri arvates maailm käib alla ja läheneb oma lõpule. Loodus on Jumala „vasaku käe“ valitsuse all. Loodus on ebamugav (okkad, kärbsed, sääsed, kirbud jne.) mitte iseenda pärast, vaid inimese patu pärast.²³ Ent Jumal on kõikjal looduses: looduse ja Jumala vahel ei ole mingisugust distantssi. Looduse imelisust saab näha vaid usu silmadega, looduse imed on isegi suuremad kui sakramendid. Kui me päriselt mõistaks nisuiva kasvamise imet, siis me sureksime suurest imestamisest.²⁴

---

²⁰ Dr. LUTHER Martin [1529](1996); *Suur Katekismus*; tõlkinud Elmar Salumaa; Tallinn; EELK Konsistooriumi kirjastusosakond; lk 101

²¹ HIOB Arne (2018); *PAULUS: Rahvaste apostel ja meie tänapäeval*; Tallinn; Johhanes Esto; lk 105

²² *Ibid*; lk 105

²³ SANTMIRE H. Paul (1985); *The Travail of Nature: The Ambiguous Ecological Promise of Christian Theology*; Minneapolis; Fortress Press; lk 141

²⁴ *Ibid*; lk 143

1.2 Ökoteoloogia - religiooni ja keskkonna lakmuspaber.

Lakmuspaber²⁵ on teadaolevalt erinevate keskkondade happelise või aluselise oleku määramiseks. Oma reaktsiooniga annab ta meile informatsiooni. Nõndasamuti on ka ökoteoloogiaga, mis reageerib vastavalt sellele, kas keskkond on ohustamata või ohustatud. *Ökoteoloogia on termin, mis tekkis 20. sajandi lõpus vastusena teoloogilisele probleemile, mille esitas kristlik antropotsentrism ja ökoloogilise keskkonna halvenemine koos põua, nälja ja muutuvate kliimatingimuste läbi ökoloogiliselt vallandatud rahvastiku hävitamise eskaleerumisega./.../Vastuseks sellele skandaalile ning püüdes suunata religiooni ja ökoloogia suhet algse kasvatamise, mitte domineerimise poole, esitas ökoteoloogia ühise nägemuse, mille juured on varauusaegsetes loodusteoloogiates.*²⁶

Viimastel aastakümnetel on palju räägitud kliimamuutustest ja ökoloogilisest kriisist, mis tabab meid siis, kui me inimestena liiga palju tarbime Jumala poolt meile usaldatud ande. Kui me oma suhtumist ei muuda ja niimoodi nagu siiani edasi käitume, siis on selline kriis paratamatu ja jõuab meist igaüheni õige pea. Ka kristlasteni, kes on samuti üheks inimkonna osaks. Meie, kristlaste ülesanne ongi juhtida tähelepanu ökoloogilistele muutumistele ja seda arvestades meie usulisi aluseid loodu(se) ja Looja suhestumisest. Paljud Eesti aga ka ülemaailmsed usuliidrid on seda tunnistanud ja sõnastanud. Oma kõnes²⁷ 15.septembril 2023 Tartu Ülikooli aulas Konstantinoopoli oikumeenilise patriarhaadi patriarh Bartolomeus rääkis sellest pikemalt ja hiljem kohtudes ülikooli esindajatega ning üliõpilastega võttis ta selle lühidalt kokku sõnadega: */.../ ökoloogiline kriis ei ole kõigest majanduslik ega poliitiline probleem, see on eetiline probleem. See algab meist endist. Peame oma suhtumist juure tasandil muutma.*²⁸ Samuti on nendel teemadel võtnud sõna Paavst Franciscus, kes oma 25. augustil 2023 videosilla

---

²⁵ Võõrsõnade leksikoni koduleht; *Lakmus*; URL: <https://www.eki.ee/dict/vsl/index.cgi?Q=lakmus> (loetud 23.04.24)

²⁶ SANTMIRE H. Paul (2003); *Ecotheology - Encyclopedia of Science and Religion 2*; Editor in Chief : J. Wentzel Vrede van Huyssteen; New York; Macmillan Reference USA; lk 247; (Autori vaba tõlge)

²⁷ Eesti Apostliku Õigeusu kiriku koduleht; *TEMA PÜHADUSE KÕNE TARTU ÜLIKOOLIS: HARIDUSE OSA KESKKONNATEADLIKKUSE KASVATAMISEL*; URL: <https://www.eoc.ee/uudised-teated/tema-puhaduse-kone-tartu-ulikoolis-hariduse-osa-keskkonnateadlikkuse-kasvatamisel/?v=a57b8491d1d8> (loetud 23.04.24)

²⁸ LIIMETS Katrin; *Oikumeeniline patriarh Bartolomeus: ökoloogiline kriis on eetiline probleem* (20.09.23) - Ajaleht „Eesti Kirik“ veebiväljaanne; URL: <https://eestikirik.ee/oikumeeniline-patriarh-bartolomeus-okoloogiline-kriis-on-eetiline-probleem> (loetud 23.04.24)

vahendusel Venemaa noortele katoliiklastele peetud kõnes²⁹ ütles: „Meil ei tohiks kunagi see meelest minna, et nooremal generatsioonil on õigus saada meie käest ilus ja elamisväärne maailm, mis tähendab, et meil on ülim kohustus loodu suhtes, mille oleme saanud Jumala lahketest kätest“.³⁰ 03.septembril 2023 kui peeti esmakordselt looduhoiukuu alguse auks vabaõhujumalateenistus Tallinnas Hirvepargis, ütles EKN president ja EELK peapiiskop Urmas Viilma järgmist: “Kristlastel on eesõigus ja kohustus meenutada vastutust, mille Jumal Loojana esimestele inimestele andis, kui käskis neil loodut harida ja hoida”, ning lisab: “Inimene on samaaegselt ülejäänud loodu osana kaasloodu, kuid Jumalalt ülesande vastu võtjana ka kaaslooja. Seda peame silmas pidama kui keskkonna käekäigu peale mõtleme.”³¹

Niimoodi kuulates usuliidreid ja sättides paika oma moraalset ja eetilist kompassi seoses keskkonna hoidmisega olemegi meie need „lakmuspaberid“, kes näitavad teistele usukaaslastele ja seeläbi ka kogu ühiskonnale kätte õiged hoiakud ja suunad. Arendades ise ökoteoloogiat, hoides Looja loodut ja samuti Jumala Sõna selle kohta au sees ja andes seda ka teistele kristlastele edasi, et meile antud väärtused oleks hästi hoitud. Just nii nagu katoliku preester Philippe Jourdan ütles samal looduhoiukuu alguse Jumalateenistusel: */. . . / Looja ja loodu vahel pole eraldusjoont, nad eksisteerivad koos. Loodu kaudu avaldub meile Jumal ning loodut hoides väljendamegi armastust Jumala ja ligimeste vastu, ka nende vastu, kes tulevad pärast meid.*³²

Põgus vaade oikumeenilistele dokumentidele osutab, et ökoteoloogia on tavalise teoloogia kõrval olemas ja muutub üha tähtsamaks. Kuid kiriku tasandil on vaja palju rohkem diskussioone kliimamuutuse, liigirikkuse kadumise, kristlaste vastutuse ja muu taolise üle. Aga seejuures ei tohi unustada kõige tähtsamat: Kristust.

Sest, */. . . / Kõik on alistatud Kristusele. Kristus on hea valitseja ning ta armastab loodut. Kui oleme täielikult Kristuse omad ning tema tahtmist mööda elada tahame, siis peaksime meiegi armastame loodut ja hoidma oma ühist looduskeskkonda.*³³

---

²⁹ Vatikan News koduleht; *Pope Francis to young Russians: Be crafters of peace amid conflict* (26.08.2023); URL: <https://www.vaticannews.va/en/pope/news/2023-08/pope-francis-russian-youth-day.html> (loetud 24.04.24)

³⁰ Rooma-Katoliku kiriku Eesti Apostelliku Administratuuri koduleht; *Eesti kirikud tähistavad esmakordselt looduhoiukuud* (01.09.2023); URL: <https://www.katoliku.ee/index.php/et/uudised/eesti/1012-eesti-kirikud-taehistavad-esmakordselt-looduhoiukuud> (loetud 24.04.24)

³¹ HANSEN Regina; *Looduhoiukuu sai jumalateenistusega alguse* (06.09.23) - Ajaleht „Eesti Kirik“ veebiväljaanne; URL: <https://eestikirik.ee/looduhoiukuu-sai-jumalateenistusega-alguse> (loetud 24.04.24)

³² *Ibid.*; (loetud 24.04.24)

³³ HEIN Jürgen; *Armastame loodut* (28.05.2020) - Eesti Kirikute Nõukogu Kristliku hariduse ja kasvatuse koduleht; URL: <http://haridus.ekn.ee/wp-content/uploads/2020/05/Hein-2020.pdf> (loetud 24.04.24)

II EMPIIRILINE OSA

2. Intervjuud

Järgnevas peatükis tuleb juttu EELK Karuse koguduses läbiviidud intervjuudest. Esmalt on kirjeldatud intervjuude läbiviimisega seonduvaid protseduure: andmekogumise ja analüüsi meetodeid, valimi koostamise alused ja protseduuri. Järgneb intervjuude analüüsi osa ja järeldused.

2.1 Meetod

Uurimistööks vajalik materjal koguti poolstruktureeritud intervjuude käigus. Poolstruktureeritud intervjuu on intervjuuliik, mille puhul küll kasutatakse varem koostatud intervjuukava, kuid vastavalt intervjuu kulgemisele võib intervjuu käigus muuta küsimuste järjekorda ja küsida täpsustavaid küsimusi.³⁴ Kvalitatiivse uurimismeetodi kasuks otsustati peamiselt põhjusel, et sooviti uurida ühe koguduse inimeste kogemusi, arusaamu ja tõlgendusi, mis formaliseeritud kvantitatiivse küsitlusega oleks olnud liialt keeruline ja tõenäoliselt vastajate jaoks ka liigselt piirav. Poolstruktureeritud intervjuu kasuks otsustati aga seetõttu, et täiesti avatud intervjuud oleksid tõenäoliselt ajanud vastajaid mõneti kimbatusse. Intervjuuküsimused toetasid ja õhutasid neid vastama.

Intervjuud salvestati ja transkribeeriti. Transkribeeritud teksti analüüsiti nn tavapärase sisuanalüüsi meetodiga. Tegemist on kvalitatiivse sisuanalüüsi alaliigiga, mida kasutatakse siis, kui soovitakse midagi kirjeldada, kuid huvipakkuva nähtuse kohta ei ole piisavalt teooriaid või uurimisandmeid. Sellisel juhul püütakse vältida eelnevalt määratletud kategooriaid ja nende nimed püütakse leida andmetest.³⁵ Esmalt lugesin intervjuude käigus kogutud materjali läbi, et tunnetada tervikut ja seejärel tõstsin tekstist esile sõnad, mis väljendasid uurimisküsimuse seisukohast kõige olulisemaid mõtteid või arusaamu. Kordasin seda protsessi ning andsin tekkivatele koodide nimetused. Seejärel ühendasin koodid kategooriateks, mis moodustasid hierarhilise struktuuri. Analüüs on edaspidi esitatud kategooriate kaupa arvestades intervjuu küsimustikku ja jälgides kodeerimisel tekkinud märksõnasid.

---

³⁴ LEPIK, Krista J. T. (2014); *Intervjuu - Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*; URL: <https://samm.ut.ee/intervjuu> (loetud 19.12.23)

³⁵ LAHERAND Meri-Liis; [2008](2010); *Kvalitatiivne uurimisviis*; Tallinn; Kirjastus „Sulesepp“

2.2 Valim

Selleks, et saada valimisse kaasatud, pidi tulevane intervjueeritu vastama vähemalt ühele järgmisest kolmest kriteeriumist: a) olema EELK Karuse koguduse annetajaliige; b) olema EELK Karuse koguduse nimekirjas ja osalema jumalateenistustel või muudes koguduse tegevustes vähemalt kolmel korral aastas; c) juhul kui inimene ei ole ei EELK Karuse koguduse annetajaliige ega selle nimekirjas, olema viimase viie aasta jooksul osalenud jumalateenistustel/palvustel/koguduse tegevustes vähemalt kolmel korral aastas.

Nendele tingimustele vastanud isikute hulgast tehti sihipärane valim³⁶, pidades silmas, et selles oleksid esindatud võimalikult erinevate sotsiaaldemograafiliste tunnustega inimesed. Värbamine toimus peamiselt isiklike kontaktide kaudu, kuna uurimistöö teostajale on üldkogumisse kuulujad üldiselt teada.

Kuna minu uurimistöö eesmärgiks oli EELK Karuse koguduse liikmete keskkonna alaste hoiakute uurimine, siis püüdsin valimisse värvata selliseid inimesi, kes on praegu või on olnud lähiminevikus erinevate Karuse koguduse tegevustega seotud ja seda isegi juhul, kui nad nõ ametlikult koguduse nimekirjas ei ole. Intervjueeritavatest on Karuse kogudusega juriidiliselt ja ka sakramentaalselt seotud neli inimest, EELK-ga üldisemalt seotuna lisandus valimisse üks inimene ja teised valimisse sattunud ei ole ennast usuliselt määratlenud aga kogukonna liikmetena on väga aktiivsed ja aitavad igakülgsest kogudust. Kõik valimisse sattunud isikud peavad Karuse kirikut ja kogudust oma südamelähedaseks kirikuks. Seda kas siis hingelisest aspektist vaadatuna või lähenedes praktilise mõtteviisi poolt, aga igal juhul on neil kõigil ühel või teisel viisil kogemus ning tunnetus koguduses toimuva ökoteoloogilise suuna viljelemisega. Ja seda kas läbi kiriku küllastamise Jumalateenistusel või pööripäevapalvusel, või siis praktiliste tegevuste läbi. Valimi koostamisel ei võetud arvesse intervjueeritavate soolist ega vanuselist tausta, kuna lähtuti peamiselt seotusest kogudusega. Paraku ei jõudnud valimisse eriti noori ja nooremas keskeas inimesi, kuigi ka nende osakaal koguduses on olemas ja märgatav ning osalemine loodushoidliku suuna praktiseerimisel tajutav. Siiski jäid nad välja, sest ei vastanud esialgsetele valimi kriteeriumitele. Valimi vanuseline

---

³⁶ RÄMMER Andu (2014); *Valimi moodustamine* - Sotsiaalse Analüüsi Meetodite ja Metodoloogia õpibaas; URL: <https://samm.ut.ee/valimid> (loetud 26.11.23)

kooseis jääb eluaastate poolest vahemikku 50 – 62 aastat. Ja samuti ei ole esindatud valimis ka vanemaid isikuid, sest nemad samuti ei vastanud valimi koostamise kriteeriumitele.

2.3 Uurimistöö protseduur

Intervjueerija esitas intervjueeritavale küsimusi varem ettevalmistatud intervjuukava³⁷ alusel. Intervjueeritavale küsimusi eelnevalt ei näidatud, küll aga tutvustati talle intervjuu aja ja koha kokkuleppimise ajal intervjuu eesmärgi ja kõne alla tulevaid teemasid. Intervjueerija esitas vajadusel täpsustavaid ja suunavaid lisaküsimusi. Lisaks anti intervjuu käigus kasutada abimaterjalina trükitud kaarte, millel olevate väidete või seisukohtade osas palutakse intervjueeritaval arvamust avaldada. Intervjuud salvestati diktofoniga, kust tõstsin helifailid peale intervjuu lõppu ümber parooliga kaitstud failikataloogi, mis asub uurimistöö autori arvutis. Helifaili transkribeerimiseks kasutasin Tallinna Tehnikaülikoolis väljatöötatud transkribeerimise online abivahendit <https://tekstiks.ee/>. Uurimistöö analüüsimiseks tekitasin intervjuude salvestistest sõnasõnalised failid ehk üleskirjutused.³⁸ Intervjuude salvestused on ainult isiklikuks kasutamiseks uurimistöö läbiviimiseks isiklikus telefonis ja arvutis. Helifailid kustutatakse kohe peale uurimistöö kaitsmist.

Esimesena teostasin prooviintervjuu, mis näitas, et intervjueeritule olid uurimistöö eesmärk ja esitatavad küsimused arusaadavad. Ühtlasi sain aimu intervjuude eeldatava pikkuse osas. Intervjuud viisin läbi 2 kuu jooksul (05.02.24-29.03.24) individuaalintervjuudena. Viisin läbi 9 intervjuud, millega on kindlustatud uurimistööks vajalike andmete analüüsimiseks antud vastused. Kõikidele vastanutele andsin võimaluse valida, kas nad sooviksid intervjuud teha silmast-silma või Zoomi teel. Üheksast intervjuust toimusid näost-näkku kaheksa ning ühel juhul eelistas intervjueeritav anda vastused meili teel. Intervjuude planeerimisel arvestasin intervjuu pikkuseks esialgu 60-100 minutit aga juba prooviintervjuuga sai selgeks, et nii pikad need intervjuud ei tule. Intervjuude pikkus oli keskmiselt kolmkümmendviis minutit. Kõige lühem intervjuu kestis kakskümmend minutit ning kaks kõige pikemad võrdselt viiskümmend kaks

---

³⁷ Lisa 2

³⁸ LAHERAND Meri-Liis; [2008](2010); *Kvalitatiivne uurimisviis*; Tallinn; Kirjastus „Sulesepp“

minutit. Enne küsimuste esitamisele asumist informeerisin küsitletavaid tema andmete kaitsmise kohta ja sõlmisime kirjaliku kokkuleppe enne intervjuu algust kohapeal, kus valimisse sattunud isikud andsid oma nõusoleku uuringus osalemiseks ja isikuandmete töötlemiseks. Samas kokkuleppes oli ka ära märgitud uuringu eesmärk, isikuandmete kaitstud, uuringu jaoks vajaliku intervjuu eeldatav pikkus, intervjuude salvestamine ja uuringust loobumise võimalikus³⁹.

Pärast helisalvestiste transkribeerimist hakkasin tegelema andmete analüüsiga, milleks kasutasin tavapäraselt kvalitatiivset sisuanalüüsi. Analüüsi meetodiks valisin induktiivse lähenemise, et mõista uurimuses osalejate maailmapilti ja uurida nende tõlgendusi ning tähendussüsteeme⁴⁰. Tulemuseks saadud sisuanalüüs ei ole oma olemuselt pelgalt intervjuude ümberjutustus, vaid minu kui uurimistöö autori tõlgendus ja selgitus intervjuu küsimustest saadud lähteandmetele. Analüüsi sees kasutasin ka väljavõtteid tsitaatidena uurimuses osalenute vastusest.

Intervjueeritavate anonüümsuse hoidmiseks olen nad märgistanud intervjuude analüüsi lihtsustamiseks tähe ja numbrikombinatsioonidega S1-S9. Valimi tunnuste tabelis 1 tõin välja tähise, kogudusega seotuse aga ka ajalise seotuse Karuse kirikuga. Anonüümseks on jäänud vastajate sugu, nende nimed, vanus ja muud isikuomadused, mille põhjal oleks vastajaid võimalik ära tunda. Intervjuudes kõlab küll infot elukoha või piirkonna kohta kus elatakse aga selle järgi ei ole võimalik valimisse sattunud isikuid identifitseerida. Kõik intervjueeritavad on ka piirkondlikult seotud Lõuna-Läänemaaga, välja arvatud kaks, kes elavad kaugemal aga omavad sidemeid kohaliku kogukonnaga.

Tabel 1. Valimi tunnused

Intervjueeritava tähis	Seotus kirikuga	Ajaline seotus Karuse kirikuga
S1	Koguduse liige	15+ aastat
S2	Koguduse liige	10 aastat
S3	EELK liige	7 aastat
S4	Puudub	8 aastat
S5	EELK liige	11 aastat
S6	Puudub	7 aastat
S7	Puudub	15 + aastat
S8	Puudub	15 + aastat
S9	Koguduse liige	10 aastat

³⁹ Lisa 1

⁴⁰ KALMUS Veronika, MASSO Anu, LINNO Merle (2015); *Kvalitatiivne sisuanalüüs - Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*; URL: <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalys> (loetud 08.04.24)

2.4 Analüüs ja tulemused

Selles alapeatükis analüüsin intervjuusid ja toon välja nende tulemused ning teen seda jälgides eelkõige intervjuu kava aga ka intervjuude kodeerimisel saadud tulemusi. Analüüsi käigus toon välja intervjuueeritavate erinevaid tsitaate, märkides neid tähistega S1-S9, nagu on kirjas ka tunnuste tabelis 1. Tsitaadid on esitatud muutmata kujul. Intervjuude küsimustik koosnes viieteistkümnest küsimusest⁴¹, mis jagunevad kaheks erinevaks mõtteliseks ploki. Esimene plokk on teemasse sissejuhatav ja teine plokk on usuliste arusaamade, üldkirikliku suhestumise, Karuse koguduse loodushoidliku spetsiifika ja religiooni ning looduse mõtestamisest. Ja vaheküsimus nende kahe ploki vahel on intervjuueeritava harjumuste kohta.

2.4.1 Analüüsi käik

2.4.1.1 Uurimistöö teemasse sissejuhatavad küsimused

Esimesed kuus küsimust olid sissejuhatavad ja löid üldise fooni ning andsid aimu intervjuueeritava arusaamadest a)keskkonnakriisist ja loodushoiust üldisemalt, b)informatsiooni hankimise viisidest keskkonna teadlikkuse suurendamiseks ja ökoloogilise jalajälje vähendamiseks, c)intervjuueeritavat mõjutavatest teguritest kas meedia vahendusel või ühiskonnas keskkonna teemadel kirjutavate ja rääkivate ning rohelist mõtteviisi evivate mõjuisikute kaudu aga ka sellest, et d)kuidas vastaja elukoht suunab tema tegemisi ja suhtumist keskkonda. Sissejuhatav küsimus otsis vastust sellele, et kuidas intervjuueeritav mõistab üldse mis on loodus kui selline ja mis selle mõiste alla tema meelest kuulub. Ning viimane esimese ploki ehk kuues küsimus otsis vastuseid kuidas intervjuueeritav ise on andnud oma panuse keskkonna säästmisesse.

Esimesele küsimusele vastasid kõik sarnaselt, et loodus on kõik see mis on meie ümber. Nii elutu, kui elus aga esines arvamusi, et see ei ole loodus, mille inimene on ehitanud (S5). Samas tunnetasid uuritavad, et ka kirik ja linn on looduse osa. Kuid selles oldi ühel meelel, et kogu keskkond kus elame on loodus. Kogu flora ja fauna (S1),ka elutu on keskkond, mis on loodus (S3),meie oleme lihtsalt üks osa sellest loodusest (S6), meil ei ole ühtegi asja, mis ei ole loodus (S4).

---

⁴¹ Lisa 2

(S9) /.../ loodus on kõik see, mis on meie ümber, isegi kui ta on linn, on ta ikka loodus, isegi linn on loodus. Ja kõik, mis on meie ümber ma arvan, et, et ma ei saa öelda, et ma ei ela looduses, isegi kui ma parasjagu ei näe ühtegi puud. Puu ei ole ainult loodus, loodus on midagi palju suuremat.

(S2) Looduslähedus, maa, maaelu, see on ju loodus ümberringi. Kirikul on maad, see on ju ka meil loodus ja kirik on meil ka looduses. Üks kõige suuremaid kirikuid, kõige suurema metsa ja maaga kirikuid siinkandis. Aga see ongi maaelu, see ongi nagu loodus ju. Nii ongi, linnud-loomad.

Teise küsimuse (isiklik olulisus keskkonnakriisi ja loodushoiuga seonduvalt) vastused olid aga palju vastuolulisemad. Oli arvamusi, et *skaalal 1-st – 10-ni 10 punkti(S5)* ja */.../loodus annab vee. Vesi on see millest me saame alguse. (S6)*, kui ka seda, et siis, kui nad mu elu segama hakkavad. (S4). Üldiselt jäi kõlama arvamus, et ühel või teisel viisil on need väga olulised.

(S1) Nii olulised, et ma olen võimeline peres lausa riidud välja teenima. Jah. Et kui meil ei sorteerita asju õieti (prügi-autori mäрге), siis olen mina see, kes häält tõstab./.../

(S9) Noh, üks nad ikka olulised on, esiteks võib-olla ma olen mõjutatud meediast, sest see on teema, mida väga palju arutatakse praegu ja kes meist ei tahaks elada siis puhtamast keskkonnas Aga ma ei, ei veeda unetuid öid sellepärast et kuskil on osooniaugud ja lennukid võtavad koletult palju kütust.

Vastused kolmandale küsimusele erinevate infoallikate jälgimise kohta loodusega seonduvalt, andsid intervjuueeritavad samuti üsna erinevaid vastuseid: kes jälgib seda pidevalt, kes mitte. Mõnede intervjuueeritavate sõnul oli üheks võimalikuks jälgimisviisiks ka inimestega üksühele suhtlemine ja paikvaatlus. Tsitaadid intervjuudest:

/.../ sest neid tuleb ju pidevalt, tuleb raadiost, raadio mängib, kuulan, tuleb televiisorist, ma kuulan. Ekstra internetist ei otsi.(S2), vot see on teema, mis on täitsa minu teema, kogu aeg mida jälgin.(S1), /.../ siis põhimõtteliselt jälgin seda osa, mis puudutab energiat ja mis puudutab

tarbimist, ehk siis tarbijate tekitamist. (S4), Kohalikud teemad tulevad kätte läbi sotsiaalmeedia. Ja inimestega suheldes. Kindlasti ka paikvaatlus. (S5)

Etteruttavalt võib ütelda, järgmises küsimuses oli küsimus telesaate „Osoon“ vaatamise kohta ja seda saadet vaatasid kõik intervjueeritavad aga väga erineva intensiivsusega (S1-S9) ja vastaja S7 ei olnud seda kunagi teinud. Kuid teine vastaja tõi välja aga huvitava mõtte, mis minule kui käesoleva töö autorile väga meeldis.: *Ikka vaatan aga võtan seda kui infot mitte kui maailmavaate kujundajat. Mulle meeldib „Osoon“ selles mõttes, et ta on vägagi tasakaalustatud saade, et ta ei ole ei paduroheline ega ka teistpidi nii-öelda ainult tööstusele majandushuvide või inimtegevuse eest väljas. Ta on just see, millest siin alguses juttu oli. Ta üritab kuidagi leida seda keskteed ja rääkida mõlemast poolest (S3).*

(S7) Ei noh ikka vahid või kui kellegagi kokku saad, siis istud ja kirud, eks ole, ja nii edasi ja noh muidugi lollust on palju, eks ole, aga siis üks asi on jah, et minu meelest on selle nõndanimetatud loodushoiuga üle pakutud päris palju. Ja kõikse rohelisemad kipuvad ikka olema needsamad kuradi linnajurakad, kes ise maal ei ela. Kes tavaliselt kukuvad siis ütleva, mis sa siin teha tohid ja mida sa ei tohi.

(S3) Tahes-tahtmata jooksevad need igapäevastest uudistest läbi. Ma nüüd ei ütleks, et mingi eriline spetsiifika või eriline huvi mingi väga konkreetse keskkonna küsimuse vastu, aga sõltub ka väga palju sellest, kuidas uudist on presenteeritud. Pahatihti juhtub küll niimoodi, et hea uudis ei ole uudiseks, siis halb uudis on hea uudis? Jaa, jaa. Uudistesse jookseb sisse see, kui midagi kusagil väga pahasti on. Aga head asjad ei pruugi alati uudistesse jõuda, aga samal ajal jälle, kui jalutad kusagil rabas, siis saad aru küll, et on ikka väga häa, et meil sellised kohad olemas on ja kui näiteks Hollandist tulevad külalised. Tartu sõidu peal paluvad sul kaks korda sõidu peale auto kinni pidada, et metsa vaadata ning ütlevad „tõlkimatus sõimus serbo-horvaadi keeles“, et me oleme ikka ropult õnnelikud inimesed, et meil sellised asjad olemas on. Et võib-olla see on ka üks asi, et me ise ei oska seda hinnata, mis meil olemas on?

Neljas küsimus oli üles ehitatud jätkuks eelnevale, et kas üldse keegi on mõjutanud vastaja arusaamu ja seisukohti antud teemadel. On see mõni ühiskonnas looduse teemadel

kirjutavatest, rääkivatest ja rohelist mõtteviisi evivatest isikutest või hoopis isiklikum mõtteviisi muutja. Kõlasid järgmised arvamused: Konkreetselt ma ei oska nagu midagi öelda, millega, mismoodi nad mind suunanud on (S2). Kui keegi on mõjutanud siis arvatavasti keskkooliaegne bioloogiaklass ja sealsed õpetajad (S4). Seisukohti on enim mõjutanud kodune kasvatus./.../Mõned nimetatud on pigem „tumerohelised“. Kaine talupoja mõistus peab ka looduskaitse juures säilima (S5).

Vastustest jäi mulje, et looduse eestkõnelejad pigem loovad fooni kui mõjutavad. Mõjutajaks on ikka keegi konkreetne isik, aga on ka erandeid.

(S9) Nemad on nagu siuksed ilukirjanduslikud, minu jaoks. Ma praegu nende peale pole üldse väga mõelnud. Kui nad mulle ette tulevad, siis on tore, aga ma pean ütlema, looduskirjeldused mind eriliselt ei köida.

(S6) Mõjutanud on kunagi lapsepõlves minu vanaema, kes mind tutvustas selle looduse osaga, ses mõttes, et elasin suved vanaema juures, võtsime korvid kätte, läksime metsa. See, mida me sealt sõime või tähendab leidsime päeval, seda sõime siis. Ja see mida loodus andis, see hakkas nagu kevadest kuni sügiseni. Algul, eks ole, värsked võrsed ja kõik ja siis juba marjad ja viljad. Kõik see loodus on suur osa. Tema mind õpetas selleks.

(S7) Isegi ükski see kuramuse tark ütleme, on ta Jussi või keegi noh, ei ole niimoodi mõjutanud. Mõjutanud on kõige rohkem need inimesed, kes siin kohapeal peavad elama, kes tahavad mõistlikkuse piirides majandada ja ka elada, aga mitte ägada mingisuguste lollide piirangute ja nende all. Omavaheline jutt on kõige rohkem mõjutanud, praktiliste inimeste jutt.

Viienda küsimuse fookus oli suunatud intervjuueeritava kodu ümbritsevale keskkonnale. Küsimuse oli kahe osaline ja eesmärk oli teada saada, et kas a)inimesi mõjutab ümbrus, kus nad igapäevaselt liiguvad ja toimetavad ning b) mida nad üldiselt peavad looduslikuks keskkonnaks.

Enamus vastanuid pidasid oma kodu ümbrust pigem ikka looduslikuks keskkonnaks, kuigi oli ka arvamusi, et see on pigem inimese loodud keskkond või sega ehk poollooduslik.

a)

(S4) Ma arvan, et see koht on olnud kunagi palju rohkem inimese, noh, kuidas, mis see mõiste oli seal, poollooduslik ?

(S9) /.../puud on täitsa ise vabatahtlikult kasvanud, keegi pole meid sinna istutanud ja nemad on sinna ise tulnud. Muru on sinna ka täitsa ise tulnud, keegi pole teda sinna külvanud. Ja ma arvan, et ta on ikkagi selline segakeskkond mul, kui peaks nagu niiviisi väljendama, aga minu jaoks on see looduslik keskkond.

(S7) Ikka looduslik keskkond on ju siin ümberringi ikkagi. Ma ei ela ju lageda peal kuskil, kus on suur lahmakas tehtud ja kui kõik kokku lükatud ja kiviõrb või linn?

(S5) Minu kodu on looduslik keskkond. Naabriks on mets ja seal elavad loomad.

(S2) No kuna ma elan alevis, alevikus, siis on ta pigem inimese loodud ümber, kuigi jah, kui ma vaatan aknast välja, on mul puhas loodus ümberringi, mida on ka inimesed kunagi harinud, aga mis on nüüd nagu päris loodus./.../

(S1) No kui me võtame nüüd linnad, siis ta on ikka puhas loodus, puhas loodus siin ei ole nagu teist asja.

b)

(S4) Looduslik keskkond on see, kus inimene ei ole mitte midagi ise oma käega ehitanud, teinud, kaevanud, et noh, lõket teinud, see on looduslik keskkond.

(S9) /.../ma arvan, et loodus on midagi palju suuremat kui see, et kas seal on maja või puud. Et see annab nagu kõik kokku, annab selle ja ma arvan, et mul on täpselt seda, mul on seal ehitatud./.../

(S2) /.../Looduslik keskkond ongi see, kui seda ei ole inimkäed rüvetanud, ütleme, et ma ei oskagi öelda kaevanud kraave ja teinud mida iganes.

(S1) No kui me võtame nüüd linnad, siis ta on ikka puhas loodus, puhas loodus siin ei ole nagu teist asja.

Esimese mõttelise ploki viimane ehk kuues küsimus oli väga konkreetne ja soovis teada, et kas vastaja oli midagi konkreetset ja isiklikult teinud keskkonna säästmiseks. Need tegevused olid väga erinevad, alates sellest, et ei langetada elusaid puid vaid võetakse metsakuiva (S7), ei raisata vett ja tegeletakse taaskasutusega (S1), ei kasutata autot, vaid sõidetakse jalgrattaga või bussiga (S8;S9) kuni prügisorteerimiseni (S9;S5;S1;S8;S9), väiksema keemia, toidu ja IT-alase tarbimise (S5;S6;S9) ja puude istutamiseni (S2) välja. Sain teada, et iga inimene käitub ja hoiab loodust just sellisel viisil, mis talle tundub olevat mõistlik. Ei ole sellist ühest määratlust, välja arvatud ehk prügi sorteerimine mis oli enamuse vastanute läbiv motiiv, aga seda ka korraldatakse omavalitsuslikult ja on kohustus aga intervjuerides mõistsin pigem seda, et seda tehakse pigem vabatahtlikult kui käsu korras. Üks vastaja andis eitava vastuse (S4) aga tema keskkonnasäästlik käitumine avaldus hoopis teises võtmes. Samuti väga naturalistlikult suhtus säästmisse üks intervjueritav (S1).

(S4) Ma ei tea, kui palju seal nagu säästmisele kaasa aitab või midagi. Ma vastaks nagu pigem ei aga samas noh, kui mul keldris magavad nahkhiired, siis ma ei lähe neid nii-öelda labidaga laiaks lööma. Ma võin neid näidata./.../ Ühesõnaga kui nüüd nagu niimoodi vastata, siis on nii, et mõni inimene kui ta näeksin õue peal kevadel mingid rästikud, nastikud, siis ta läheks kohe otsima mingisugust asja, millega teda maha lüüa. Et mina pigem ajan ta lihtsalt minema. Et, et las ta olla./.../ Ütleme niimoodi, et oota, mismoodi, et kas ma olen midagi teinud mis aitab kaasa keskkonna säästmisele? Siis ma ütlen, et pigem ei.

(S1) Ma oskan „sitast“ saia teha. Selles suhtes, et niisama igasugust toitu ära viska, ikkagi, sa toimetad sellega. Toit on nigu see esmane asi, mida sa mõtled alati on ju. Et kui sa ise kasvatad ja teed siis mõtled nüüd, et kuidas ta raisku ei läheks. Et kas sa seda utiliseerid või sööd seda teistmoodi kuidagi. Aga mina teen./.../ et ma taaskasutan hästi palju. Minul ei ole seda, teise vana asi on mingisugune halb. Mulle väga meeldivad teiste vanad asjad, minu jaoks täitsa uued asjad. Et vot see ka.

/.../ Et kuhu sa selle vaiba siis oleks pidanud panema, kas sa oleks ära põletanud, ikka tood kirikusse, see mis seal seinaga peal on, see on ju ka taaskasutus. (Pühaõhtusöömaaja vaip, mille intervjuueeritav kinkis kirikule-autor)

(S3) Minu meelest selline normaalne inimlik käitumine aitab säilitada keskkonda. Me võime rääkida jah komposti eraldi kogumisest, mis siin on, eks? See on vist praeguses olukorras nagu kohustuslikeks. Lihtsalt sa käitunud inimesena, ei viska sõidu ajal autost prahti välja. Ja see säästab loodust küll, aga, aga ma nüüd ma nüüd ütleksin ma nüüd sellepärast nii-öelda ekstra midagi teen. Olen osalenud koristustalgutel jah, seda küll, aga ma ei tea, minu meelest iga päev, peaksid sa elama looduslikult. Sinu käitumine peaks olema selline, et see on kooskõlas inimliku olemuse ja ka loodushoiuga.

2.4.1.2 Vaheküsimus intervjuueeritava harjumuste kohta

Järgmine seitsmes küsimus oli nn vaheküsimus, et mõista kas ja kuidas on intervjuueeritav oma tavapärasel elurütmis ja tegemistes leidnud aega ja võimalusi pöörata tähelepanu ka ümbritsevale keskkonnale ning möödunud aasta jooksul käitunud ja milliseid tegevusi harrastanud. Küsimus ja vastused antud tegevuste harrastamise või mitte tegemise kontekstis andsid ülevaate koguduse või kogukonna liikme harjumustest, käitumisest, mõtlemisest ja suhtumisest loodushoidu ja keskkonda. See küsimus oli minu uurimistöös intervjuude tegemisel vajalik, et küsitletav tunnetaks isiklikku seost iseenda ja looduse vahel, ning saaksime minna edasi juba rohkem sakraalsemate teemadega. Süvaanalüüsi ma selle küsimuse vastustele ei teinud, vaid markeerisin lihtsalt ära tegevused, kes mida harrastab. Ja lisan mõne intervjuueeritava mõtteid.

Matkamine/jalutamine

(S1) Oota, siin on nüüd küll enamus asjad, mis ma olen teinud. Ja isegi orienteerumist vist tegin vahepeal, ühe korra. Kõike. Mul ei ole siin midagi, mida ma pole teinud. (S2)-jah; (S3)-jah; (S4)-jah; (S5)-jah; (S6)-jah; (S7)-jah/ajab hobuseid taga/; (S8)-jah; (S9)-jah.

Seente-marjade korjamine

(S1)-jah; (S2)-jah; (S3)-jah; (S4)-jah; (S5)-jah; (S6)-jah/teenib lisaraha nende müügist/; (S7)-jah; (S8)-jah; (S9)-ei/ostab pigem/.

Orienteerumine või muu sportlik tegevus

(S1)-jah; (S2)-jah; (S3)-jah; (S4)-jah; (S5)-ei/tervislikel põhjustel/; (S6)-jah; (S7)-ei/jah-lõhub puid ja muud maatööd/; (S8)-jah; (S9)-ei/ajapuudusel/.

Igasuguse sportliku tegevuse lugemin ja vastuseks.

RMK matkaradade ja laagriplatside kasutamine

(S1)-jah; (S2)-jah; (S3)-jah; (S4)-jah; (S5)-jah; (S6)-ei/käib metsas/; (S7)-ei/aga remondib neid aegajalt; (S8)-jah; (S9)-ei.

Metsamajandamine või metsa hooldamine enda erametsas

(S1)-jah; (S2)-jah; (S3)-ei; (S4)-jah; (S5)-jah; (S6)-ei/pole metsa aga aitab sõpru; (S7)-jah; (S8)-jah; (S9)-ei.

Linnu-loomavaatlus

(S1)-jah; (S2)-jah; (S3)-ei; (S4)-jah; (S5)-jah; (S6)-jah; (S7)-ei/loomad liiguvad kodu juures; (S8)-jah; (S9)-ei.

Jaht, kalapüük

(S1)-jah/kalapüük/; (S2)-ei; (S3)-ei; (S4)-ei; (S5)-ei; (S6)-jah/kalapüük/; (S7)-ei; (S8)-ei; (S9)-jah.

Loodusfotode tegemine

(S1)-jah; (S2)-ei; (S3)-harva; (S4)-jah; (S5)-jah; (S6)-jah; (S7)-ei; (S8)-jah; (S9)-jah.

Looduses viibimine üksinda

(S1)-jah; (S2)-jah; (S3)-jah; (S4)-jah; (S5)-jah; (S6)-jah; (S7)-jah; (S8)-jah; (S9)-jah.

Looduses viibimine koos sõprade, kogudusekaaslastega, perekonnaga vmt

(S1)-jah; (S2)-jah; (S3)-jah; (S4)-jah; (S5)-jah; (S6)-jah; (S7)-jah/hooldavad puisniite/; (S8)-jah; (S9)-ei.

Matsalu loodusfilmide festivali külastamine

*(S1)-jah; (S2)-jah; (S3)-ei; (S4)-jah; (S5)-ei; (S6)-ei/aga on neist teadlik;
(S7)-ei; (S8)-jah; (S9)-ei.*

Tavaliselt intervjuueeritavad rääkisid mõne tegevuse juurde sellise loo, mis neile meelde tuli. Kes kalapüügiharrastusest (S6), kes filmi vaatamisest, mis jättis hinge pigem traumalaadse kogemuse (S7), kes seente marjade korjamise asemel nende ostmisest käest kätte ning pankrotti läinud seenefarmist (S9), kes läbi turvakaamera jälgitavast ilvesest, kui linnu- ja looma vaatlusest jutt (S2) või näitab omi ostetud lante, millega kalal käib ja mida vahel kasutab ilu ees märgil (S1).

2.4.1.3 Uurimistöö teema põhiküsimused

Edasised intervjuu küsimused olid juba spetsiifilisemad ning sakramentaalsemad ning esitatud mõttega mõista koguduse liikmete arusaamasid kas a) Piibli teemadel: küsimused 8 ja 9, või suunatud b) kristlike kirikute suhtumisele loodushoidu ja keskkonna kriisi üldisemalt: 10. küsimus. Viimasesse küsimuste plokki kuulus ka käsitus konkreetselt just Karuse koguduse tegevusi ja küsitletavate osalemist koguduse tegemistes: 11. ja 12. küsimus, ning arusaamu kuidas kogudus on siiani omi metsi ja maid majandanud, ning milline kasu sellest on tõusnud finantsilises mõttes. Järgmine 13. küsimus aga oli tähtis mõistmaks, et kas peaks kogudus muutma oma senist suhtumist tema hallatavatesse metsadesse, mida praegu majandatakse loodushoidliku vaatega. Viimased kaks küsimust olid aga esitatud intervjuueeritavatele juba laiemas kontekstis. Alustades võimalikust Karuse koguduse tegevuse muutmisest, et kas ja kuidas peaks muutma oma koguduse liikmete arusaamu loodushoiust ning kas see teema viia ka üldkiriklikku arutellu EELK mõistes: 14. küsimus. Ja viimane viisteistkümmes küsimus uuris küsitletava tunnetuslikku suhtumisest kiriku ja religiooni ning looduse ja metsa seostamise läbi.

Selle küsimuste ploki kaks esimest küsimust peatusid Piibli juures. Esimene neist uuris intervjuueeritavalt, kuidas tema arvates Piibel üldiselt suhtub loodusesse ja loomadesse. *(Peale esimest intervjuud sai selgeks, et on vaja eristada lisaküsimusega Vana Testamentlik ja Uus Testamentlik lähenemine, mis järgnevates intervjuudes ka kajastub.)* Ja teine küsimus Piibli alguses asuva kahe kirjakoha (1Ms 1:26, 28) tutvustamine, mis reguleerivad inimese ja looduse vahekorda. Võib julgelt väita, et küsitletud jagunesid kolme kategooriasse :

1. Kes teadsid ja oskasid selgitada mis, miks ja kuidas (S3;S5),
2. kes ei teadnud Piiblist ja selle kirjakohtadest eriti midagi (S4;S6; S7;S8), ning
3. kes teadsid mõningaid üldtunnustatud kirjakohti ja oskasid neid seostada (S1;S2;S9).

Üldiselt oli intervjuueritavate arvamus ühene, et Piibel kui Jumalasõna suhtub loodusesse ja loomadesse pigem positiivselt, kui negatiivselt. Ka Uue Testamendi ja Vana Testamendi võrdluses jäädigi rohkem sellele arvamusele, et Vana Testament hoolis rohkem. Aga ei osatud ka sellele vastata (S1). Positiivse poole vastuseid oli erinevaid: kellel tuli meelde kõrberännak (S2), kellele Noa laeva ja veeuputuse lugu loomadest (S5;S9) ja kes ei osanud üldse midagi arvata (S6;S7;S8). Või jäid suisa teisele arvamusele (S4)

(S4) Aga pigem üks asi, millega ma kindlasti ei saa nõustuda, et Piibel ja üldse noh, nagu usk manitseb nagu alandlikkusele aga on teatud asju ja kohti kus seda alandlikkust kasutada ei tohiks.

(S1) Nii piiblikauge ei ole ükski, et ohvritall meelde ei tule. See ikka on see, mis tuleb piibliga meelde kohe.

Järgmisena andsin vastajale lugeda kahte kirjakohta Vanast Testamendist (1Ms 1:26, 28) ja nende tõlgendamiseks vabad käed. Arvamused jagunesid erinevalt ja järgnevalt:

(S5) Ka inimene oli/on Jumala looming. Jumal andis inimesele võimu, andis nõ valitseja staatuse kõige muu oma loodu üle.

(S9) No kui ma nüüd seda esimest vaatan, siis, siis siin on väga selgelt öeldud, et me oleme kuningad. Väga selgelt on seda öeldud ja mingit kobinat ei ole, et see loodus on nagu kõige ülem. Jah, et see, aga noh, kui Jumal ise on loodus, siis muidugi tema on ikkagi. Siis tema tegi nii-öelda inimesi. Ja, et siis valitseksime nende üle, huvitav, mis rohelised selle kohta ütlevad? /.../ ma ütleks, et seal esimeses salmis see vastutus, et võib-olla see valitsemine on esimene emotsioon, aga siit edasi minnes on ikkagi võib-olla see vastutus on väga selgelt pandud nagu inimese peale. Nii ja siis, ja see, teine räägib natuke samasugust juttu natukene sõjakamas meetos, räägib alistamisest, alistamine on suhteliselt sihuke sõjakas tegevust./.../ alistamise osa, aga põhimõtteliselt ma arvan, nad räägivad enam-vähem ühest ja samast asjast, see vastutus, see Piibli sõnakasutus

on üldse eriline. Ja nii nagu see vanaaegne sõnakasutus ongi sihuke kummaline. Ma arvan, et tegelikult need salmid räägivad ühest ja samast asjast.

(S8) Ikka loodusest ja loomadest ja nii on. Ikka õigesti.

(S3) Kui ma seda esimest loeksin samasse kategooriasse kuuluvat, kui Moosese raamatu alguses mehe ja naise temaatikat, kes keda peab teenima. Ajalooliselt on ühte koma teist nagu üle vaadatud. Eks see oli valitsevaks mõtteks, et noh, kas või nõukogude ajal see, et me ei oota looduselt armuande, me võtame neid. Ja see, et inimene valitseks kellelegi üle, ei tähendaks seda, et ta ei peaks hoolitsema oma valitsetavate eest ja neist hoolima. Meil on nagu mõeldakse küllaltki tihti selleks, et valitsemine siis see tähendab autokraatlikku võimu, kus võimuhoidja ei hooli absoluutselt oma alluvatest aga see võiks olla üks see koht, kus võiks rääkida ka sellest, et valitseda tähendab ka, et sul on teatud kohustused, mitte ainult õigused. Sest vaadates tänapäeva maailmas tundub küll niimoodi, et enamus inimestel on ainult õigused aga kohustusi ja vastutust nagu ei taheta üldse mitte võtta. See on esimese kohta./.../ Teine, see on sisuliselt selle 1Moosese 1: 26 kordus, et ega siin nagu midagi lisada ei ole. Kui me räägime nüüd loodust, jätame selle viljakuse ja saagu teid palju osa kõrvale, siis on see esimese osa kordus. Aga jällegi, et mina, kus ma eeldan, et Jumal mõtles ka seda, et valitsemisega käib koos ka vastutus.

(S6) Ma ütleks selle kohta sama mida ma ka enne ütlesin, et inimene on samasugune looduse osa nagu on seal siis kalad meres või linnud taevas või loomad maa peal, me oleme üks osa loodusest tervikust. Nii ühtepidi kui teistpidi.

(S1) See, et ta rõhutab seda alalhoidlikkust, olenemata sellest, et sa oled tegija. Kõik suure austusega ikkagi looduse poole ja noh, see, et sa pead hoidma seda, seda loodust ja Ta on teinud selle kõik ikka inimese järgi. Inimene peaks olema nagu ise üks suur loodus ja siis kõike seda veel kuidagi. Noh, neid, neid inimesi võiks ikka palju saada, kes siis loomi ka hoiaks.

(S7) Miks ta tegi inimesed oma näo järgi? Noh, see on siis nagu laste tegemine, et sa kasvatad oma lapsed äkki ikkagi samas vaimus nagu sa ise ja enam-vähem oma mõtete järgi./.../Et noh, et tehke inimesed oma näo järgi. Mees peaks ikka mees olema ja naine peaks naine olema. Ei ole nagu poolmees või poolnaist või ka kahe tilliga või selle riistaga, et ma ei leia./.../Noh, jah, olge viljakad ja saagu teid palju. Muidugi. Väike maa, muidugi. Mismoodi sa muidu täidad? Tood neegreid siia või? Neeger on ka, väike hingeke on sees ja kõik saan aru kõigest, et tal on hingeke, aga neegri koht on Aafrikas. Jumal ei saanud nii loll olla. Muidu ta oleks algusest peale siia kuradi Norra, Rootsi neegrid loonud. See oli põhjusega tehtud, et neeger on Aafrikas, ei pea siia. Miks tal on see must nahk, see on päikese kaitseks ja selleks loodud, et vastavalt piirkonnale ta löi need inimesed, et seesugune rändamine ei ole väga õigustatud./.../ Nojah täitke maa muidugi. Saagu teid palju jah, ju siis ütleme ennast ju ära ka toitma ja valitsema siis selle maa ja selle üle ja alistage see maa, aga noh, siin on ikkagi mõeldud, et ilmselt, et sa alistatad selle maa harimise eesmärgil, mitte mingi kuradi sõja ja sellega seondult. Enda äraelatamiseks valitses selle maa. Võib-olla üks ole ju.

(S2) Ma kujutan ette, et Jumal arvas, et kõik inimesed saavad alati heaks. Mis oli tema mõte, tema nägemine, nagu see, et kõik on erinevad, nagu nad ongi. Tema ümber olid ka ju kõik erinevate nägudega ja erinevate mõtetega inglid või kuidas neid nimetatigi? Kujutan ette, et tema mõtles seda, et see tarkus peaks aitama loodusel ja kõigil nagu säilida ja jätkuda, nii nagu ta peaks olema./.../Ja teine, ma kujutan ette, et see ongi nagu, et see inimolend peaks nagu toetama loodust ja kõike, mis siin maa peal ja meres on. Ja mitte seda hävitama.

(S4) 1Ms 1:26 : Tehkem inimesed oma näo järgi, meie sarnaseks, et nad valitseksid kalade üle meres, lindude üle taeva all, loomade üle, maa üle ja kõigi roomajate üle, kes maa peal roomavad. Vot see on see asi, mida ma nagu ei tahaks hästi, et miks peab üldse valitsema kellegi üle./.../ No ja siis on teine asi (1Ms 1:28 - autori märge), et Jumala õnnistas neid jne. Täitke maa ja alistage see endale. Noh, meil siin üks alistaja juba nagu

tegutseb, tundub nii. Ja valitsege kalade üle meres, lindudele üle. Täpselt sama asi valitsemine. Et kus kohast on võetud see, et keegi peab kellelegi üle valitsema?

Tõin välja kõik arvamused, sest minul kui uurimistöö autoril tekkis arusaam, et parem on lasta selle küsimuse analüüsimise asemel rääkida intervjuueritavatel endal sellest, kuidas nad antud kirjakohtadesse suhtuvad. Üleüldine vastajate fookuse tajumine ja mõttekäikude lugemine andis mulle teadmise, et seoses hetkel käiva Ukraina ja Venemaa vahelise sõja taustal oldi oma vastustes pisut vaoshoitumad ja seda just sõnade alistama või valitsema kontekstis. Meie naaberriik Venemaa hetkel tahab alistada Ukrainat ja, et mitte ära sõnuda, siis tundus, et välditi neid sõnu. Otsesõnu mainisid seda vastajad S4, S9 ja S7. Piiblis küll on nendel sõnadel hoopis teine tähendus aga annab tunnistust sellest, et Jumala Sõna on elav ja muutub koos maailmaga ja maailmas toimuvaga. Viimast intervjuud (S4), tuleb tähelepanelikult lugeda, sest seal on vastaja vaheldumisi tsiteerinud kirjakohti ulatatud kaartilt ja oma arvamust avaldanud.

Kümnes küsimus esitati sellise eeldusega, et kas kristlikel kirikutel võiks, või peaks olema üldse sõnaõigust ühiskonnas toimuvate protsesside üle. Spetsiifilisemalt peeti silmas keskkonnakriisi ja looduskaitset. Vastajad olid selles küsimuses suhteliselt üksmeelsed, et peaks. Eriarvamustele jäädi sõnumi edastamise viisis ja suunas aga kõik olid samal meelel, et kirik või kirikud peaksid seda tegema, sest nad on ühiskonna üks osa. Võtma osa riigi elust, et kuidas riik toimetab ja sõna võtma (S8), eriarvamusele jäi üks vastaja, kes deklareeris: (S7) *Tead, ma ei näe selleks vajadust. Võib olla, kui inimene ei ole haritud, et siis võib-olla peaks natuke suunama kuskilt otsast. Et kõik, mis silmaga näha, et loodus kõik ei ole äri tegemiseks, ehk. Aga kas peaks? /.../ Kirikul on oma funktsioon, et kas ta peaks nii loodushoiu. See peaks oma hinges rohkem olema.* Mõningad arvamused toon siinkohal välja aga nõustun vastajatega, et kõik kirikud olenemata konfessioonist on ühiskonna osad ja esindavad omi inimesi ning nende vaateid ja peaksid olulistest küsimustes k.a keskkonna teemadel andma oma hinnangu.

(S9) No arvestades seda, et kirik on ikkagi kõikide asjadega maailmas seotud, siis otseloomulikult peaksid. Miski ei vabasta meid sellest vastutusest. Sest, et ma arvan, et see piibel, mille järgi kirikud käivad, see

ju räägib ikkagi kõigest. No jah, et siis vastutusest vabastada ei saa, tuleb rääkida, tuleb tegutseda ja olla eeskujuks.

(S6) Oi, peaks ikka. See on meie, ma arvan, et see on meie kõigi nagu, kes me hoolime sellest loodusest, igaiüks kuulud sa kirikusse või ei kuulu. Kui sa näed, nii öeldakse, et näed viga laita, siis mine ja aita, eks ole, see minu meelest ei kuulu siia. Et ei saa see siin eraldada kedagi. Kas sa oled nüüd kirikus usklik või mitte? Igatpidi, kus näed? Nii, hoia ja toetaja ja ole selle looduse poolt.

(S4) Igasugune sõnavõtmine on tegelikult, et kui sa asjaga tegeled, on ju hea, alati on parem asjaga tegeleda, kui asjaga mitte tegeleda. Kas peab võtma? Ma arvan, et pigem peaksid.

(S2) No tegelikult võiks võtta, sest vanasti oli ju kirik elu keskus ja samamoodi ma kujutan ette, et ta peaks ka praegusel ajal olema see./.../

(S1) Aga kui piiblis on niimoodi kirjutatud? Miks ta ei peaks seda tegema? Ma isegi arvan, et see on lausa nagu kohustus meelde tuletada. Aga teine asi on see, kas seda poliitiliseks kuidagi ajada. Et kirik on nüüd kõva looduse eest seisja. Aga miks ka mitte?/.../

Järgmised neli küsimust, mida analüüsin on käesoleva uurimuse tuumküsimused, sest nende esitamisega jõuame uurimistöö alguses esitatud küsimuste vastusteni, et kuidas on Karuse koguduse loodushoidlik ja keskkonna hoidmise suunaline tegevus mõjutanud tema liikmete usulist arusaama ja praktikaid või mõtlemist aga ka kogukonna liikmete suhtumist sellisesse tegevusse läbi kristlikku maailma toimimise.

Küsimused puudutavad just Karuse koguduse määratlemist loodushoidlikuna. Esimene küsimus puudutab intervjueeritavate osalemist kas koguduse talgutel või igal pööripäeval palvustel osalemist viimase viie aasta jooksul. Jaatava vastuse korral esitatakse täiendavaid küsimusi selle kohta, et kas senised tegevused on aktsepteeritavad või peaks midagi muutma aga ka mis tundeid on need tekitanud osalejate isiklikus plaanis aga ka loodushoidliku ja keskkonna kriisi peale mõeldes.

Vastanud üheksast inimesest on osalenud ainult pööripäevapalvustel viis inimest (S1;S2;S3;S5;S6), ainult talgutel kaks inimest (S4;S7), nii palvustel kui talgutel üks

inimene (S8) ja kummagil ei ole käinud üks inimene (S9). Kõigil aga on vastuste kohaselt suur austus kiriku vastu. Ka sellel inimesel (S9), kes ei ole palvustel või talgutel käinud aga ta on käinud tavalistel Jumalateenistustel ja hoiab oma töö tõttu ikka kirikul nn silma peal. Põhjused seoses meid huvitavate küsimustega on väga erinevad. Kes poleks kiriku kui instantsi juurde üldse jõudnud (S1), kui poleks pööripäeva palvusi olnud, või kes ainult koristustalgutel ja kuuse püstitamiseks (S4;S7) või kelle jaoks on Karuse kirik hinge pelgupaik (S2).

(S6) Karuse kirik on tuli minule metsast kui suur muinasjutukirik. Ja temast on muutunud minu südame ja hingekirik.

Tunde aspektist lähtuvalt vastasid kõik, et need on head, olenemata põhjustest miks on kiriku juurde tulnud. Uurijana ma tunnetasin, et on pannud need inimesed mõtlema ka läbi selle rohkem looduse hoidmise ja kaitsmise peale. Eriliselt saaks muidugi välja tuua kogukonna tunde suurendamise (S1;S4) ja loodushoiu teema „pildil“ hoidmisega (S2).

(S3) Tunded on head. See tunne sellel hetkel kirikus olles on natukene teistsugune kui võib olla tavalise jutlusele palvuse ajal. Ma isegi ei oska öelda, millega see on seotud, aga võib-olla sellepärast, et ta on just natuke teistsugune. Nii ütelda „out of the box“. Ja isegi siis, kui nad on kusagil seal kell kaks öösel või mis iganes ajal pööripäev täpselt on. On ta selline tükikene. Ta toob sind tagasi selles mõttes reaalsusesse, et ta seob sind loodusega, seob sind konkreetse ajahetkega, milles sa elad. Ja tegelikult paneb sind mõtlema ka selle üle, et saabub talv, saabub kevad, saabub sügis, saabub suvi vahepeal. Aastaring ja noh, eks võib-olla, mida vanemaks saad, seda rohkem hakkad ka võib-olla selliseid hetki tähtsustama ja paneb sind mõtlema selle aasta ringi eluringi peale, et teistsugune, meeldiv ja rikastav, mõtlemapanev.

(S5) See on midagi, mis ühelt poolt tuleneb sisemisest vajadusest, teiselt poolt on Jumalale meelepärane. Kui meie hoiame Jumala loodut, siis aitab Jumal meid hoida. Ka talgutel osalemine on nagu palve, mis väljendub füüsilises tegevuses.

Minnes nüüd selle juurde, et kas on vaja midagi muuta, siis toodi välja järgmised mõttekohad: Ei saa midagi muuta kui ei ole inimesi, kes kirikus käivad (S1), alati on võimalus midagi muuta aga see sõltub asjaoludest ja inimestest (S6), neid on piisavalt (S8) või siis lisada väärtust kiriku/surnuaia rännakute algatamiseks või Jumalateenistuste pidamist looduse keskel (S9).

(S3) No vot, see on nüüd küll see koht, kus ma olen küll endast heal arvamusel, väga heal arvamusel, aga ma ei ole kindel, et see on nüüd see koht kus mina seda arvamust võiks välja öelda. Fakt on see, et see palvus on natukene ka Karuse koguduse mainet ning nime levitanud ka natukene laiemalt kui kuivõrd see pisikene maakogudus ja kui kuigi kirik on ajalooliselt äärmiselt tähtis ja kõik muud sellised asjadega ega väikese maakoguduse kohta, liita see oma väljund-kommunikatsioon, teha midagi natukene nagu teistmoodi ja kaasata ka inimesi väljastpoolt. Noh, minu meelest selles mõttes suurepärase, suurepärase leid. Teistmoodi? Ma ei julgeks seda kommenteerida. Ma vähemalt enda jaoks küll. Ma ei oska praegu midagi öelda nüüd, et peaks väga kõvasti teistmoodi tegema. Sellepärast et mõned sellised traditsioonid on vahetevahel head ka sellepärast, et nad ongi traditsioonid ja neid ei muudeta, kui on algselt paigas ja muutub ainult siis kellaaeg ja kuupäev, millal seda tehakse vastavalt kalendrile.

Enne järgmiste, kaheteistkümnenda ja kolmeteistkümnenda küsimuse esitamist selgitasin intervjuueritavatele, et kuidas Karuse kogudus oma kinnisvara haldab ja metsi majandab, ning mismoodi see mõjutab koguduse finantsilist seisut. Lühidalt kokkuvõttes on selleks see, et me ei majanda oma metsi traditsioonilisel viisil, vaid majandame neid selliselt, et me neid ei majanda. Kogudusel on kokku 66 ha maad kasutada, millest metsa ala moodustab ~ 37 ha. Suur osa (17 ha) meie metsast on looduskaitsete piirangute all Natura 2000 alas. Samuti on tehtud taotlus kliimaministeeriumile, et suurendada seda ala ~ 15 ha võrra. Sealt saame PRIA toetuse. Samuti on lisaks eelpool nimetatule ~ 4 ha metsale tehtud taotlus CO² müügiks, mille otsused saabuvad kas käesoleval või tuleval aastal. Muu kinnisvara on kas oma kasutuses või välja renditud/tasuta kasutamiseks antud.

Küsimustes paluti intervjuueeritavatel anda hinnang ja formuleerida oma arvamus sellise metsa majandamise kohta koguduses. Kas sellist majandamise viisi peaks jätkama või peaks seda teatud tingimustel muutma? Ning millal on metsaraie üldse vastajate arvates õigustatud ?

Positiivse hinnangu praegusele koguduse tegevusele metsade ja kinnisvara majandamisel andsid üheksast vastajast viis, kolm vastajat olid arvamusel, et võib olla tasuks majandamise viiside üle aru pidada ja üks vastaja ei omanud selle kohta oma arvamust.

Toodi välja järgmised argumendid : Ju siis on õige? Ei oska midagi öelda (S8), mida vähem ta puutumata on seda parem. Võib-olla iga kord ei ole hea (S9), kaitseala järgi tegelikult ei tohiks neid ju neid maha langenud puid ju sealt ära koristada (S7) ja, et antud metsamajandamise viisis ei ole tegelikult mitte midagi uut. Ma arvan, et kui maailmas või Eestis ringi vaadates neid metsi on täiesti olemas, mis elavad nii-öelda alates kuskilt hakkab pihta ja kuni elukaare lõpuni/.../ (S4).

(S3) Ei noh, kõige lihtsam on alati see, et võtad maha, müüid ära ja siis see on vabandust väljenduse eest, on nagu püksi pissimine, et algul on soe ja mõnus ja pärast on külm ja paha, eks. Et, kui siamaani kogudusele sobib, kogudus on hakkama saanud, siis ma ei näe mitte mingit põhjust, miks pärast see ei peaks ka tulevikus niimoodi olema? Ma ei välista tulevikus, tekivad hoopis teised või noh, lisa teenimisvõimalused sellega, et sul on olemas sellised metsad noh, kas nüüd just tõsise loodusturismi näol aga mine sa tea. Ja kindlasti võib-olla ka need toetused, mida, mida nendest makstakse võib-olla kasvavad.

Küsimustele, et kas peaks midagi muutma või kas on metsaraided üldse õigustatud vastasid intervjuueeritavad väga erinevalt ja minu arusaamise kohaselt vägagi isikliku suhtumise pealt metsa või looduskeskkonda üldse. Oli vastaja, kes ütles, et las jääb nii nagu on ja kõik raied on lubamatud (S6) aga üldjoontes olid suurem osa vastajatest selle poolt, et võimalikult vähe sekkuda looduse loomulikku toimetamisse. Kuigi toodi välja, et mõnikord on vajalik ka metsa tervise huvides teha kas valgustus- või harvendusraiet (S7;S1;S2;S5). Aga oli ka arvamus, et raieküpsmets tuleb maha võtta, või siis mõelda kompleksele majandamisele, et osa jätta ürgmetsaks ja osale teha erinevaid raideid (S5).

(S3) Ma isegi ei tea, et käib ju mingisugune nutt ja hala seal kuskil Munamäe juures, et kuusel on mingisugune ürask, et nüüd on vaja ilgelt raiuda, muidu ta läheb edasi. Siis kuskil Kadriorus avastati mingisugune, mis ta oli, mingisugune surm, mitte pärnasurm, vaid mingisugune papli surm või mis asi ja siis oleks vaja ilgelt midagi nagu teha. Alati on see oht, et jah, ongi see, et see majandamata mets noh, ongi, et tuleb mingisugune võõras liik või mingisugune asi tuleb sisse ja levibki hästi ja surebki ära. Aga kas me seda nagu torkima peame, sellepärast et nüüd kui ma avastan, et meil on mingisugune kooreürask? Kui ma oleks ärimees, muidugi ma teeks seda, kiiresti teeks veel rahaks, mida saab, aga kuna ma seda ei ole, siis ma ei näe vajadust.

(S2) No ütleme, et kui ta ei ole nüüd looduskaitse all, siis võib-olla peaks mingit puhastust tegema mingeid puhastusraiet või niimoodi. Et aga ega teda muud moodi ei saagi, sest päris maha teda ju pole mõtet võtta. See on nii, et ta ikkagi jätkuks, et tulebki puhastada, et ta oleks nagu korras ja värsk.

(S1) Paratamatud sel juhul ongi mingi sanitarraie, umbes nii nagu tehakse hiisi. Kui siis selline variant./.../Kirikuaia ma saan aru, et sealt tuleb mõned puud ära võtta ja võib-olla saab tõesti kirikuaia tagant ka, aga neid, selliseid kohti on palju ja ütleme nii, et metsa lihtsalt on nii palju, et saab seda endale lubada.

(S5) Raieküps mets tuleks maha võtta ja maha müüa. Karuse kirikus on selliseid kohti küll, kuhu raha panna. Iseasi, kuidas see Natura alaga kooskõlas on. Sanitaar- ja harvendusraiet tuleks ka aegajalt teha. Mingi osa võiks jääda puutumatuks ürgmetsaks.

(S7) Valgustus või põimendusraie ja see nüüd on, mis neil vahet on, põhimõtteliselt võiks seda võsa natuke ära võtta, õhk natuke liiguks, liigne märg maa tegelikult ei lase ju päris puul ka kasvada ja võib-olla kuivada. Kased võtab ära liiga märg, et õhk saaks liikuda, ta umbes. Seal kiriku

taga on mülgas tegelikult, et ta ei ole mets ega mitte midagi. Et seal võiks mingi valgustus või harvendus olla. Põhimõtteliselt ju võiks.

(S8) Kui siis harvendusraie. Haiged puud maha võtta?

(S9) Ja mina arvan küll, et ei ole vaja muuta, aga silm peab peal olema ja vajadusel kindlasti tasub muuta. Aga üldiselt olgem sellised konservatiivsed.

Eelviimane küsimus oli väga konkreetne küsimus koguduse ja kogukonna liikmele, et mida Karuse kogudus saaks veel teha oma liikmete keskkonna alase teadlikusse tõstmiseks. Mida ja kuidas kohapeal ja kas või kuidas seda teadlikusse tõstmist viia ka üldkirikusse (mõeldud eelkõige EELK-d aga ka kirikut üldisemalt). Selle küsimuse vastused olid minu kui uurimistöö autori jaoks kõige tähtsamad, et kogukonna ja koguduse liikmed ise näitaksid kätte vajaliku suuna koguduse atraktiivsuse suurendamiseks ja loodetavasti ka liikmete juurdekasvu parandamiseks.

Vastajad pakkusid välja erinevaid ideid, nagu näiteks seda teemat oma jutlustesse põimida(S2), ühistegevusi suurendada (S5), üks vastanutest rääkis uuesti üle samad jutupunktid, et mis mõtteid ta ühes oma eelmises vastuses andis, et kuidas kirikut atraktiivsemaks teha (S9). Samuti soovitati aktiivsemalt kasutada sotsiaalmeedia teenuseid või taskuhäälingu formaati (S1;S2) aga ka lihtsalt panna rohkem rõhku paberreklaamile (S2).

(S2) See võtab aega, see võtab aega sul praegu lihtsalt, sest sa oled ikkagi seda juba mõnda aega teinud, seda on juba märgatud aga mida võiks muidugi rohkem olla, et noh, just seda, et nähakse seda. See pildil olek on oluline, aga selle jaoks on mingid erinevad vahendid. Ma ei oska sulle öelda, et kuidas see võiks olla. Sest mina näen ikkagi väga palju, et sotsiaalmeedias „taguda“. Mulle väga meeldib, et Viilma on kogu aeg seal ja kirjutab või teeb. On pildil. Mõte jookseb. Asjad on(liiguvad-autor).

(S1) Mul hakkas praegu kummitama see podcast, podcast(taskuhääliling- autor). Vaata need ööülikoolid. Kuidas seal nad üksteisele põrgatavad, selliseid ka väga suuri küsimusi ja siis mõtled sealt inimlikult neid asju välja. /.../ Noh, neid asju kõike saab seostada kuidagi just selle loodusega.

Relve noh, tal on ju üüratud teadmised seal kõiksugu muudes maades ka on ja kuidas need loodusrahvad ja nende religioon on. Et inimeses tekitada mingisugune selline huvi. Jumal küll, Vello Salot ei ole. Ja siis mõtledki. See inimene, ma arvan suutis väga paljusid inimesi õigele rajale sättida, eks tal oli, tal olid niisugused sihukused inimlikud ütlemised või et sa ei võta sealt mingisuguseid, neid koledaid sõnu, mida peab tükk aega välja mõtlema (kõrgkiriklike-autori märkus) Et sa oled inimene, sa räägid nendest asjadest lihtsalt.

Kaks vastanutest (S6;S8) ei osanud üldse sellele küsimusele vastata ja üks vastaja „hiilis“ vastusest kõrvale rääkides hoopis miks need nn padurohelised sarnanevad äärmuslastega (S7). Osad intervjuueeritavad hakkasid filosoferima antud teemadel kuna ei osanud samuti seisukohta võtta. Esimene vastaja (S3) arutles rohkem üldkirikliku ja loodushoiu teemadel, ning teine vastaja (S4) Jumala poole palvetamise vajalikkusse ja üldiselt rahaliste toetuste teemadel. Mõttevahetusena oli see päris huvitav aga küsimusele, et kuidas kogudus võiks edasi minna selget vastust nad ei andnud. Toon siinkohal täies mahus ka nende mõtted välja.

(S3) Hakkame siit pihta, et üldse suhtumine loodusesse on täiesti erineb linnas ja maal. Ütleme linnakogudustes võib-olla see ei ole koguduse jaoks suur probleem, sest linna kogustel reeglina ei ole teab mis suuri maavaldusi kusagil maal või metsaavaldusi ja nemad katavad oma igapäevased majanduskulud ära teistmoodi. Aga, ja ka maainimesed tegelikult oskavad, neil on see nagu ma ennem ütlesin, see loodushoid on nagu tükikene igapäevast elu, et ega sa ei mõtle, et ma teen seda, sellepärast, et ma hoian loodust. Sa ei mõtle niimoodi, sa teed seda niimoodi, et sellepärast, et see on normaalne./.../ Ma ei oska öelda. Ma ei usu, et väikese koguduse missiooniks võiks olla kohutavalt panustada loodushoidu ja muuta sellega kuidagi moodi Luteri kiriku või ka teiste kirikute silmavaadet, sest tegelikult, kui me vaatame kirikuid ja nende keskkonnahoiukohta väljaöelduga, looduse kohta välja öeldud arvamusi ja avaldusi siis tegelikult kõik kirikud on nii palju või nii vähe, kui nad seda üldse teinud on, siiski suhteliselt loodushoidlikud, keskkonnahoidlikud. Kas me nüüd peame hakkama arutama seda, et

milline on nüüd üks ühe Jumalateenistuse süsiniku jalajälg loodusele? No ma loodan, et seda aega ei tule, või vähemalt minu silmad seda ei näe./.../ Noh, sa naerad siin, et absurd, aga vaadates, kuidas (mina kutsun neid nii-öelda tumerohelisteks) nad vahetevahel loodushoidu suhtuvad, siis ka ega ma seda üldse ei imestaks, et seda asja kunagi tehakse. Kindlasti hakatakse hindama kirikute loodushoidu, et kuidas kirikuid köetakse ja nii edasi ja nii tagasi. Üritaks neid äärmusi vältida, ja mis ei tähenda seda, et kogudus, koguduse liikmed, koguduse õpetaja ei võiks või ei peaks sellel teemal sõna võtma ja teisi natukene harima.

(S4) Pigem küsiks, et kas see palvetamine on aidanud? Mul on siin nagu kohe vastuküsimus, et kui me loodushoiu eest palvetame kas aitab? Ma võtan oma seisukoha pealt, et kõik need igasuguseid rohepöörämised ja mingisugused Euroopa Liidu direktiivid, et nüüd on vaja niimoodi teha ja siis on vaja kehtestada mingisugused piirangud ja mida kõike. Et meil kliima soojeneb, siis. Ma väidan täpselt vastupidi, et inimene on tegelikult niivõrd väike putukas, tema kliimat ei suuda muuta. /.../ Ma küsin sedapidi seda asja? Ma täna öösel mõtlesin päris põhjalikult siukse asja peale. Et Eesti inimesed, kes on kõik siin nagu niimoodi põllumehed, värgid, särgid. Asja nimi - toetus, et mingisugust asja nagu on vaja toetada. Küll oli siin, et elektrienergia läks miskipärast mägedesse ja siis maksti inimestele toetust. Siis kellelegi makstakse ahjutoetust, kellelegi makstakse lastetoetust, siis mul on nagu pigem see küsimus, et mis meil viga on? /.../ Ei miks meil on vaja toetusi maksta, miks me ei suuda nii-öelda oma töötasust, palgast hakkama saada? Riik on tekitanud sinust tarbija ja ta kooribki su käest. Ütleme, maksude näol jubeda osa ja siis annab sulle toetuse näol nii-öelda näpuotsaga tagasi. Minu seisukoht on see, et ma, mina ütlen nagu ausalt, et ma ei ole kunagi tarbinud ühtegi toetust või mingisugust toetusmeedet./.../ Aga et ma siin majas nagu peaks kirjutama mingisuguse ahjutoetuse või ma ei tea, mis kuramuse meetme, siis ma ei taha pärast kummardada kedagi ette taha ja põhimõtteliselt on see mu oma raha, mis ma olen maksnud, kas siis riigile või mingisugusele KOV-ile.

Aga siis ma pean nüüd olema jälle sihuke alandlik, et kummardama ja tegema kniksu krapsu, et ma nüüd selle raha saan.

Minu kui uurija jaoks aga kõige paelavam ja ka teostatavam ettepanek oli, et hakata tegema koostööd Matsalu Filmifestivali tegijatega (S1). Asja mõte selline, et kas siis alustada või lõpetada filmifestival just neile pühendatud palvuse või Jumalateenistusega. See mõte hakkas kerima seoses sellega, et kuna Metsküla kool asub Matsalu looduskaitsealal ja kooli alles jäämise eest võitlejad ning filmifestivali eestvedajad on suuresti samad inimesed, siis väikese kogukonna puhul oleks ka neil kiriklik toetus. Seda enam, et kool on ainuke allesjäänud ja töötav kool, mis asub Karuse kihelkonna territooriumi. Ja läbi filmifestivali, mis on ju suuresti ainult loodusele pühendunud saaks ka Karuse kogudus ja kirik oma loodushoidlikku suunda edasi arendada ja viia teadlikust ka suuremate kogukondadeni.

(S1) /.../No aga kõik see, mis on, nagu kogukonnas tehakse, no miks mitte? Matsalu loodusfilmide festival, tore. Aga nad võivad täpselt samamoodi võtta osa näiteks teenistusest, mis on spetsiaalselt mõeldud just nende jaoks. /.../Ja see on rahvusvaheline, on ju, inimesed tulevad hea meelega lihtsalt kirikusse, kui nad teavad, et olen spetsiaalselt selle jaoks on Jumalateenistus, et kõik õnnestuks. Kõik oleks vahva, kõik läheks hästi./.../ Tulevad väga hästi sellega kaasa, ma arvan. See on minu arvamus. Sest nad on, loodusinimesed.

Viimane küsimus oli üles ehitatud üldfilosoofilise küsimusena, et kuidas intervjueeritavad üldse suhtuvad kiriku ja religiooni ning looduse ja metsa vahelise suhestumisse ja kuidas nemad kui inividid tunnetavad seda. Ja nii kui ka küsimus oli filosoferiv, nii olid ka vastused. Üks lihtsamatest aga ka võib olla kõige arusaadavam vastus oli, et kirik ja loodus on seotud seeläbi, et armulaua leib ja vein on ju inimeste kätetöö (S1), või kas inimesed mõtlevad, et jõulude ajal kuuse ja nelipühil kaskede(kaseokste) tuppa toomine on seotud kristlikke pühadega (S3). Aga oli ka arvamus, et religioon ja usk inimese väljamõeldis (S4) või nad on ikka täiesti erinevad asjad (S8). Oma tunnetusi ja tundeid ehteestlaslikult vastajad otsesõnu välja ei näidanud vaid seda tuli mõista vastustesse süüvides. Kuid kõigil oli antud küsimustes kindel seisukoht. Ilmestamiseks järgmised

näited, mille kaudu on võimalik saada aimu üldisest suhestumisest ja tunnetest religiooni ja kiriku ning looduse ja metsa seotuse vahel.

(S4) Ei. Kirik ja religioon on tegelikult ju inimese interpreteeritud ja välja mõeldud. Nüüd hakkame kirikuõpetajaga juttu ajama. Aga ma ei eita seda, et kuskil on mingisugune asi kus neid protsesse kõike juhitakse, see on siis nii-öelda Jumal. Aga religioonid iseenesest on inimesse interpretatsioon, mida ta ei ole suutnud seletada. Kõik.

(S6) Tunnen küll, aga see on selline sisetunne. Teinekord läheb metsa ja palud looduselt oma jõudu. Rahu endale või mõtetele mingit vastust ja siin ongi. Oled metsas, aga samas oled oma mingite mõtete ja palvetega seal. Ja kui sa saad, siis sealt neid vastuseid. Ma arvan. See on nagu minu. Kuidas mina olen metsas olnud ja kuidas mina olen siis vastuseid saanud ja praegu tuli meelde ka see, et just see taeva ja tähistähistaeva vaatamine. Ka sinna vahest vaatad. Ja otsid oma vastuseid ja ka saad neid vastuseid. See on ju kõik looduse osa.

(S8) /.../ las kirik ajab oma asja ja las siis loodusemehed ajavad oma asju. Ja kui nad, kui nad kokku puutuvad, siis on jube hea ja kui ei puutu, ei juhtu ka midagi.

(S9) Ma alustan sealt mõtet, ehk ma lõpetan seal, kus ma alustasin, kõik on omavahel seotud. See kõik ongi loodus, et kui sa ütled, et sa usud Jumalat, siis ma julgeksin öelda, et tõenäoliselt see Jumal võib-olla võib ka teise nimega loodus olla või vastupidi, võib-olla nad ei ole üks, aga see raudselt on üks ökosüsteem mingit moodi.

(S2) Nad on alati omavahel seotud olnud. Ammustest põlvedes siiamaani. Nüüd võib-olla natukene vähem, aga ta on ju kogu aeg mingil määral seotud olnud. Mina tunnetan seda. Kuidas seda seletada, mis põhjusel, aga ma nagu ma tunnen, et see nagu on niimoodi. Inimesed, maainimesed käisid kirikus, seal arutati igasuguseid asju, noh kõik oli omavahel seotud ja see on ju praegusel ajal täpselt samamoodi. Võib-olla vähemal määral,

sest inimesed ei käi nii palju kirikus enam, kui vanasti käidi. Ja noh, elu on läinud kiireks, et inimesel pole aega selle peale nii palju mõelda.

(S5) Absoluutselt! Vastasin vist juba alguses, et kõik meie ümber on Jumala loodu. Kirikus (ja oma igapäevases elus) me teenime Jumalat. Seega me teenime kõike, mis on Jumala loodu. Aamen.

2.5 Järeldused

Kõik intervjuu kavas⁴² planeeritud küsimused olid õigustatud ja avasid uurimuse valmimiseks kaasatud koguduse liikmete ja kogudusega seotud inimeste arusaamu ja tundeid koguduse valitud suuna kohta arvamuse avaldamiseks, et uurimistöös oleks võimalik leida vastused esitatud küsimustele. Iga kogudus on oma liikmete nägu ja mul on uurimistöö autorina väga hea meel, et koguduse liikmed ja kogudusega seotud kogukonna liikmed ei ole ainult ühesel arvamusel, vaid esindavad igaüks oma isiklikku arusaama Karuse kogudusest ja seal viljeletavast loodushoidlikust toimetamisest. Kohati on need vägagi eripalgelised aga annavad tagasisidet, et mida peaks tegema teisiti ja mida ei peaks üldse muutma. Väga raske on teha intervjuudest üheseid järeldusi, et ainult nii on õige ja ainult nii peab edasi minema. Paljuski sai aga intervjuude analüüsimisel selgeks, et Karuse kogudus on õigel teel. Kas see on hea või halb, jääb otsustada järgmistele põlvedele aga vähemalt on antud oma panus loodushoidliku mõtlemise edendamisse ja maailma ning planeedi paremaks toimimiseks. Loodetavasti tõuseb sellest ka tulu ja koguduse liikmeskond suureneb, sest usk Jumalasse [kõrgemasse jõusse (S4)] ei ole kuhugile kadunud. Lihtsalt seda nimetatakse erinevate nimedega aga oma olemuselt on see ikka väeti inimlapse pöördumine kõrgemate ja hoomamatute jõudude poole, sest kuskilt peab jõudu ammutama, kui enam miski muu ei aita. Inimesed, kes hoiavad loodust, alateadlikult hoiavad ka oma hinge ja kui nad ka ei julge tunnistada, et Jumal on olemas, siis vähemalt kogu loodu hoidmise kaudu nad teevad seda. Nii nagu väidetavalt sõjas ei ole ateiste, nii ka ei ole loodushoidjates Jumalasalgajaid. Kas me tunnistame seda või mitte.

Intervjuueeritavate valim oli vägagi õigustatud, sest sinna sattusid erinevate usuliste arusaamadega aga ka erinevate maailmavaadetega inimesed, kes olid jõudnud

---

⁴² Lisa 2

ühel või teisel viisil kristliku kiriku juurde, vahel sellest ka endale aru andmata. Koguduse liikmete usuline refleksioon ja koguduse tegevustes osalejate tagasiside andis mõista, et on olemas erinevad võimalused usu praktiseerimiseks, juhul kui sa austad loodust ja usud kõigeväelist Jumalat. Uurimistöö autorina olen kindel, et kõik need, kes sattusid intervjuu valimisse tahavad oma praktilisi kogemusi anda ja jagada ka koguduse toimimise heaks. Selleks on erinevad praktikad aga võtmesõnaks on koostöö ja austus Looja loodu vastu.

Uurimistöö intervjuud andsid vastused uurimuse alguses püstitatud küsimustele kuigi näitasid ka kätte mõningad kitsaskohad mida peaks muutma. Kogudus pöörab liiga vähe tähelepanu tegevustele, mis tooksid inimesi kirikusse (loodusmatkad, vestlusringid, nn taevavaatlused, surnuaiatuudid, talgud) ja, et ei ole otsitud koostööpartnereid koguduse tegevuste laiemaks tutvustamiseks. Samas andsid vastused ka kindlustunde, et Karuse kogudus on õige suuna valinud juba siis, kui kaasaegne keskkonnakaitse ja loodushoid olid alles kujunemisfaasis taasiseseisvumise alguses ja tasub seda suunda hoida.

Uurimistöö eesmärgi saavutamiseks ettevalmistatud intervjuude küsimused ja vastused nendele täitsid oma eesmärgi. Kõik vastanud koguduse liikmed ja mitteliikmed on hakanud rohkem mõtlema loodushoiule ja muutnud ka enda igapäeva elus hoiakuid ning tegevusi sellega seonduvalt. On muutunud suhtumine keskkonda üldiselt. Antakse endale aru, et minu kui üksikisiku tegevus või tegevusetus mõjutab seda. Ja läbi looduse hoidmise saab anda oma panuse ökoloogilise kriisi vähendamiseks. Kuigi intervjuudest tuli ka välja see, et ei seostata kiriku õndsusloolist tegevust ja koguduses viljeletavat loodushoidlikku suunda. Pigem tullakse kirikusse looduspalvusele otsima müstilist kogemust, mis kinnitaks ja ühendaks kirikuliste usulisi ja looduse tunnetusega kooskõlas olevaid arusaamu. Kas niimoodi mõeldes tundub, et Jumal on läbi Tema loodu käegakatsutavam ja lihtsamini mõistetavam või on selleks argumendiks müütiline eestlaslik metsatunnetus ehk nn metsaeestlane⁴³ jääb selgusetuks. See vajab veel uusi, täiendavaid uurimusi, et kas kiriku arusaamad ja väljendusviis on praegusele ühiskonnale osutunud liiga keerulisteks või sõnum patust ja patu lunastusest liiga raskesti mõistetavaks? Aga kindel on see, et inimeste suhtumine luterlikku kirikusse kui rahvakirikusse ja metsa kui meie kaitsjasse või hoidjasse on maal veel selline nagu T. Jonuks ja A. Remmel on oma artiklis kirja pannud, ehk siis */.../on näiliselt ajalooliste*

---

⁴³ JONUKS Tõnno; REMMEL Atko (2020); Metsarahva kujunemine. Retrospektiivne vaade müüdidloomele - *Keel ja Kirjandus* 6/2020; SA Kultuurileht; Tallinn; lk 459

viidetega nii tugevasti kindlustatud, et jääb mulje, nagu väljendaks see rahvusele igiomast käitumist ja suhtumist.⁴⁴

Omaette teema on muidugi see, et kuidas tuua inimesi kiriku ja koguduse juurde läbi keskkonnakaitsmise? Eelkõige nooremat põlvkonda aga ka teisi, keda tänapäeval keskkonnaaktivism „külmaks“ ei jäta ja kes otsivad võimalusi seista looduse eest. Kuidas kõnetada neid ja osundada, et ka kirik räägib nendel teemadel. Sellele küsimusele paraku intervjuudest ühest vastust ei saanudki, kuigi pakuti erinevaid võimalusi aga eks aeg näitab, millised neist osutuvad elujõulisteks. Kogudus kindlasti proovib neid rakendada ja ellu viia, toetudes oma liikmete arvamusele, mis käesolevas uurimuses välja toodi. Ja seeläbi tuua kiriku ning Jumala õndsaks tegeva armu ja usu juurde ka uusi inimesi. Olenemata sellest, milline nende esialgne nägemus Jumalast on, sest seda on võimalik alati muuta. Positiivse näitena saan tuua ühe intervjuueeritava algse arvamuse, kes aga peale seda on samuti hakanud otsima seletust seletamatule ja mitmel korral peale meie kohtumist juba huvi tundnud kiriku, piibli ja kristliku õpetuse vastu.

(S4) Seda küll, aga siis ei kummardatud ka mingisugust sellist asja, et keegi vanamees on pilvepiiril, kes on taevas ja teeb kõike. Neil olid ju mitu, iga asja jaoks oma justkui Jumal. Et kes tegi. Oli linnujumal, oli äkki loomajumal, oli puujumal. Erinevad Jumalad. Põhimõte oli sama, et kindlasti üritati leida mingit seletust, et miks see nii on. Lihtsalt kirik, religioon on tulnud hiljem aga minu väide on see, et religioon on inimese enda nii öelda interpreteeritud, et seletada seletamatuid asju.

---

⁴⁴ JONUKS Tõnno; REMMEL Atko (2020); Metsarahva kujunemine. Retrospektiivne vaade müüdidiloomele - *Keel ja Kirjandus* 6/2020; SA Kultuurileht; Tallinn; lk 475

Kokkuvõte

Oma uurimuse kokkuvõtteks võin tõdeda, et praegune Karuse koguduse lähenemine loodushoiule ja keskkonna säästmisele on koguduse liikmetele ja koguduse juures toimetavatele inimestele vastuvõetav ja soovitatakse selle jätkamist. Selline lähenemine on toonud kogudusse juurde erinevaid inimesi, kes läbi müstiliste kogemuste otsimise on leidnud tee kiriku ja koguduse juurde, ning leidnud seal oma jaoks Jumala.

Uurimistöös tuli küll ühe aspektina esile, et sakramentaalses ja kiriklikus võtmes koguduse põhieesmärgid, ehk siis Jumalasõna kuulutamine ja sakramentide jagamine luterliku õigeuskliku õpetuse valguses ei haaku alati koguduse loodushoidliku suunaga. Neid teemasid vaadatakse teineteisest lahus ja tehakse vahet „tavalise“ usulise praktika ja koguduse rohesuunalise majandamise ning loodushoiu praktika vahel.

Uurimuse tulemusena selgus ka see, et peale loodushoidliku suuna peab kogudus ka arendama teistsugust lähenemist ja seeläbi suurendama oma liikmeskonda ja avatust ühiskonnas. Kogudusega seotud inimesed olid muidugi väga positiivselt meelestatud, et läbi sellise praegu ühiskonnas üleval oleva „rohepöörde“ valguses proovib üks väike maakogudus suurendada oma nähtavust, pöörates tähelepanu sellele „põletavale“ küsimusele ja hoides meid ümbritsevat keskkonda just sellisena nagu ta on. Kuid kõike ei saa võtta ainult selles kontekstis ning kui vaja peab ka metsa teistmoodi majandama.

Samuti joonistus uurimusest kenasti välja ka see, et praktilised tegevused, mis on viimase 35 aasta jooksul koguduses tehtud, on leidnud positiivset vastukaja ka kaugemal, arvestades koguduse panust meie looduse hoidmisel. Ja seda „liblikaefekti“⁴⁵ põhimõttel, et ka liblika tiivalöögist võib välja kujuneda orkaan⁴⁶, millisele teooriale pani aluse 1960 aastatel matemaatik Edward Lorenz⁴⁷ ja mis lühidalt selgitab, et kaootilised efektid on ettearvamatud. Nii sobib ka „liblikaefekt“ ilmestama Karuse koguduse tegemisi, sest see millega kogudus tegeleb, ei ole mõõdetav matemaatiliselt, vaid ainult filosoofiliselt ja jääb lootus, et sellise tegevuse läbi on võimalik muuta ning kujundada inimeste mõtlemist ja tegutsemist ökoloogilise kriisi mõistes.

---

⁴⁵ Vaba Entsüklopeedia koduleht; *Liblikaefekt*; URL: <https://et.wikipedia.org/wiki/Liblikaefekt> (loetud 21.04.24)

⁴⁶ JUURAK Raivo; *Liblika tiivalöök* (16.03.2018) - Ajaleht "Õpetajate Leht" veebiväljaanne; URL: <https://opleht.ee/2018/03/liblika-tiivalook/> (loetud 21.04.24)

⁴⁷ WOLCHOVER Natalie; *Can a Butterfly in Brazil Really Cause a Tornado in Texas?* (13.12.2011) - veebiväljaanne, Live Science; URL: <https://www.livescience.com/17455-butterfly-effect-weather-prediction.html> (loetud 21.04.2024)

Summary

THE ECOTHEOLOGICAL APPROACH OF KARUSE CONGREGATION AND MEMBERS' ENVIRONMENTAL DISPOSITION: RELIGIOUS REFLECTION AND PRACTICES

The aim of the thesis is to explore the possibility of promoting practical ecotheology in the Estonian Evangelical Lutheran Church based on the example of the Karuse congregation. The explanation of what are some of the prerequisites and opportunities for further developing this ethos within the organization is provided. Some main questions that drive this research are as follows: How do the congregation members perceive the environmental crisis, nature conservation and the involvement of the church in their specific topics? How do they reflect on their religious attitudes and to what extent does nature conservation manifest in their daily practices. How to engage those congregation members who have so far remained in the background of the congregation's conservation efforts?

Answering these questions will enable us to understand whether topics related to nature conservation can be utilized in future congregational work. It also helps to interpret the general principles of creation and conservation within the Estonian Evangelical Lutheran Church or the Estonian Council of Churches.

The work is divided into an introduction, two main chapters and a conclusion. The first chapter provides an overview of Martin Luther's approach and relationship to nature and explains the base points of ecotheology. The second chapter examines how the congregation and community members understand the congregation's practical activities through interviews and their analysis. As well as whether their religious feelings or practices have changed in relation to the teachings of the church.

All in all it can be stated that the current approach of the Karuse congregation to nature conservation and environmental preservation is generally accepted by the congregation members and those working within the congregation. Furthermore the continuation of this approach is welcomed. However, the congregation's primary goals, such as the proclamation of the Word of God and the distribution of sacraments according to the Lutheran doctrine of justification do not align with the congregation's nature conservation orientation. These topics are viewed separately and nature conservation activities, both practical as well as spiritual, have not changed the religious beliefs of congregation members. A distinction is made between "ordinary" religious teachings and the congregation's nature-focused practices. Nonetheless, there remains hope that through activities that emphasize nature, it may be possible to shape people's thinking to better understand ecological crisis and maybe even motivate them to take actions against it.

Allikad ja kirjandus

Kirjandus

GONZÁLES Justo L. (1985); *The Story of Christianity. Volume 2. The Reformation to the Present Day*. New York; Harper SanFrancisco

HIOB Arne (2018); *PAULUS: Rahvaste apostel ja meie tänapäeval*; Tallinn; Johhanes Esto kirjastus

KAINULAINEN Pauliina (2005); *Maan Viisaus. Ivone Gebaran ekofeministinen käsitys tietämisestä ja teologiasta*; Joensuu; Joensuun yliopiston teologia julkaisuja nr 13

KESKPAIK Jüri (2014); *Looduse Palve*; Tartu; SA Ajaleht Eesti Kirik

LAHERAND Meri-Liis; [2008](2010); *Kvalitatiivne uurimisviis*; Tallinn; Kirjastus„Sulesepp“

Dr. LUTHER Martin [1529](1996); *Suur Katekismus*; tõlkinud Elmar Salumaa; Tallinn; EELK Konsistooriumi kirjastusosakond

SANTMIRE H. Paul (1985); *The Travail of Nature: The Ambiguous Ecological Promise of Christian Theology*; Minneapolis; Fortress Press

Kirjanduslikud artiklid

CHURCHILL Steven L. (1999); „This Lovely Music of Nature“ Grounding an Ecological Ethic in Martin Luther’s Creation Mysticism - *Currents in Theology and Mission*, 26 no 3; lk 183-195

JONUKS Tõnno; REMMEL Atko (2020); Metsarahva kujunemine. Retrospektiivne vaade müüdiloomele - *Keel ja Kirjandus* 6/2020; SA Kultuurileht; Tallinn; lk 459-482

RASMUSSEN Larry (2013); Luther and a Gospel of Earth - *Currents in Theology and Mission* 40:1; lk 1-28

SANTMIRE H. Paul (2003); Ecotheology - *Encyclopedia of Science and Religion* 2; Editor in Chief: J, Wentzel Vrede van Huyssteen; New York; Macmillan Reference USA; lk 247-250.

Internetiallikad

Eesti Apostliku Õigeusu kiriku koduleht; *TEMA PÜHADUSE KÕNE TARTU ÜLIKOO LIS: HARIDUSE OSA KESKKONNATEADLIKKUSE KASVATAMISEL*;
URL: <https://www.eoc.ee/uudised-teated/tema-puhaduse-kone-tartu-ulikoolis-hariduse-osa-keskkonnateadlikkuse-kasvatamisel/?v=a57b8491d1d8> (loetud 23.04.24)

Eesti Entsüklopeedia koduleht; *kalvinism*;

URL: <http://entsyklopeedia.ee/artikkel/kalvinism1> (loetud 23.04.24)

Eesti Kirikute Nõukogu koduleht; *ARMASTAME LOODUT - EESTI KIRIKUTE NÕUKOGU TEEMA-AASTA 2020*;

URL: <http://www.ekn.ee/inc.teema.php?id=433> (loetud 20.12.23)

HANSEN Regina; *Looduhoiukuu sai jumalateenistusega alguse* (06.09.23) - Ajaleht „Eesti Kirik“ veebiväljaanne;

URL: <https://eestikirik.ee/looduhoiukuu-sai-jumalateenistusega-alguse> (loetud 24.04.24)

HEIN Jürgen; *Armastame loodut* (28.05.2020) - Eesti Kirikute Nõukogu Kristliku hariduse ja kasvatuse koduleht;

URL: <http://haridus.ekn.ee/wp-content/uploads/2020/05/Hein-2020.pdf> (loetud 24.04.24)

KALMUS Veronika, MASSO Anu, LINNO Merle (2015); *Kvalitatiivne sisuanalüüs - Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*;

URL: <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyyis> (loetud 08.04.24)

LEPIK , Krista j.t (2014); *Intervjuu - Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*;

URL: <https://samm.ut.ee/intervjuu> (loetud 19.12.23)

LIIMETS Katrin; *Oikumeeniline patriarh Bartolomeus: ökoloogiline kriis on eetiline probleem* (20.09.23) - Ajaleht „Eesti Kirik“ veebiväljaanne;

URL: <https://eestikirik.ee/oikumeeniline-patriarh-bartolomeus-okoloogiline-kriis-on-eetiline-probleem> (loetud 23.04.24)

RAJANDO Priit; KARNAU Andres; *Vaikus saadab merelinde tapva reostuse koristajate tööd* (01.02.2006) - Ajaleht „Postimees“ veebiväljaanne;

URL: <http://www.postimees.ee/1524829/vaikus-saadab-merelinde-tapva-reostuse-kooristajate-tood> (loetud 20.12.23)

Rooma-Katoliku kiriku Eesti Apostelliku Administratuuri koduleht; *Eesti kirikud tähistavad esmakordselt looduhoiukuud* (01.09.2023);

URL: <https://www.katoliku.ee/index.php/et/uudised/eesti/1012-eesti-kirikud-taehistavad-esmakordselt-looduhoiukuud> (loetud 24.04.24)

RÄMMER Andu (2014); *Valimi moodustamine - Sotsiaalse Analüüsi Meetodite ja Metodoloogia õpibaas*;

URL: <https://samm.ut.ee/valimid> (loetud 26.11.23)

Vaba Entsüklopeedia koduleht; *Kristuse tõeline kohalolek armulauas*;

URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Real_presence_of_Christ_in_the_Eucharist (loetud 21.04.24)

Vaba Entsüklopeedia koduleht; *Liblikaefekt*;
URL: <https://et.wikipedia.org/wiki/Liblikaefekt> (loetud 21.04.24)

Vatikan News koduleht; *Pope Francis to young Russians: Be crafters of peace amid conflict* (26.08.2023);
URL: <https://www.vaticannews.va/en/pope/news/2023-08/pope-francis-russian-youth-day.html> (loetud 24.04.24)

Võõrsõnade leksikoni koduleht; *Lakmus*;
URL: <https://www.eki.ee/dict/vsl/index.cgi?Q=lakmus> (loetud 23.04.24)

WOLCHOVER Natalie; *Can a Butterfly in Brazil Really Cause a Tornado in Texas?* (13.12.2011) - veebiväljaanne, Live Science;
URL: <https://www.livescience.com/17455-butterfly-effect-weather-prediction.html>
(loetud 21.04.2024)

Uurimistööd

LIHT Helle (2008); *Restoring Relationships: Towards Ecologically Responsible Baptist Communities in Estonia* – magistritöö; Cardiff; University of Wales; Koopia autori valduses

LÕHMUS Margilja (2023); *Piibellik käsitus loodusest võrdluses Eesti kristlaskonna vaadetega* – lõputöö; Tallinn; Eesti Metodisti Kiriku Teoloogiline Seminar; Koopia autori valduses

MALK Meelis (2019); *EELK Karuse kogudus kui kristlik-loodushoidliku vaimsuse praktiseerija* - lõputöö; Tallinn; Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Usuteaduse Instituut; Juhendaja professor Riho Saard; Autori valduses

REILA Heiki (1997); *Teoloogiline keskkonnaeetika ja inimkeskne traditsioon. Mõnede uudsete keskkonnaeetika lähete võrdlev analüüs* - magistritöö; Tartu; Tartu Ülikooli usuteaduskond; (loetud 2019 TÜ Raamatukogus)

Lisa 1

Nõusolek

Hea kogukonna liige.

Käesolev uuring on üks osa Tartu Ülikooli usuteaduskonna magistriõppes tehtavast lõputööst. Lõputöö kannab pealkirja „**Karuse koguduse ökoteoloogiline suund ja liikmete keskkonnaalased hoiakud: usuline refleksioon ja praktikad**“ ja uurib praktilise ökoteoloogia edendamise võimalusi EELK Karuse koguduse näitel.

Kogudus on loodushoidlikku suunda viljelenud juba pea 35 aastat. Sinu arvamus loodushoiu ja Karuse koguduse spetsiifilise töösuuna kohta on abiks koguduse edasiste arengute suunamisel.

Selleks palun Sind osalema intervjuus, mille käigus soovin Sulle esitada mõningaid küsimusi nimetatud teema kohta. Sinu kirjalik nõusolek ja valmidus on selleks oluline ja vajalik, ning allpool selgitan konkreetse uurimustöö läbiviimist ja Sinu osa selle õnnestumiseks. Käesolevas uuringus osalemine on vabatahtlik. Intervjuu jooksul saadud vastuste ja salvestatud andmete transkriptsioon pseudonümeeritakse ja kõiki kogutuid andmeid kasutatakse ning avaldatakse vaid anonümiseeritud kujul ehk siis intervjuu käigus räägitut ei seostata hiljem kusagil Sinu nimega. Intervjuu kestus on orienteeruvalt 60-100 minutit. Intervjuu aja ja koha valikul lähtun Sinu võimalustest ja soovidest. Karuse kogudusest osaleb peale Sinu uuringus veel 12-15 inimest. Kõik sattusid valimisse juhuslikult.

Soovin intervjuu salvestada. Salvestistest valmib transkriptsioon, mida kasutan intervjuude analüüsimisel. Intervjuu salvestist diktofoni failil kuulen ainult mina ise ja selle ma kustutan kohe peale transkribeerimist. Transkriptsiooni kustutan peale lõputöö valmimist. Võimalik, et soovin kasutada oma lõputöös ka mõnda tsitaati Sinuga läbiviidud vestlusest – sellisel juhul teen seda ainult nii, et tsitaadist ei oleks selle ütleja tuvastatav. Sul on soovi korral võimalus ja õigus uurimistöö läbiviimise vältel uuringus osalemisest loobuda. Sa ei pea loobumise soovi põhjendama, aga uurimistöö läbiviija peab seda teada saama, et saaks Sinuga seotud intervjuu vm kustutada. Seetõttu palun teavitada loobumisest uurimistöö läbiviijat. Kutset ja seda informeerimise ja teadliku

nõusoleku vormi ning koodivõtit säilitatakse uurimistöö lõpuni uurimistöö kirjutaja juures seifis, mis asub lõputöö kirjutaja ja kaitsja juures. Dokumente ja koodivõtit säilitatakse kuni uurimistöö kaitsmiseni Juuni 2024

Uurimistöö tulemustega on võimalik tutvuda peale magistr töö kaitsmist kas Tartu Ülikooli vastavas andmekogus Dspace või otse uurimistöö autori poole pöördudes. Uurimistöö autori kontaktandmed leiad sellest dokumendist veidi allpoolt.

Mind, ..., on informeeritud ülalmainitud uuringust ja ma olen teadlik läbiviidava uurimistöö eesmärgist ja uuringu meetodikast. Kinnitan oma nõusolekut uuringus osalemiseks ja oma isikuandmete töötlemiseks.

Tean, et uuringu käigus tekkivate küsimuste kohta annavad mulle täiendavat informatsiooni magistr töö juhendajad :

- Anne Kull (anne.kull@ut.ee; mob.: 511 7698) või
- Liina Kilemit (liina.kilemit@ut.ee; mob.: 514 6768)

Samuti saan uurimistööga seotud ja mind huvitavat informatsiooni uurimistöö autorilt :

- Meelis Malk (ef.meelismalk@gmail.com; mob.: 502 1305)

Kui mul tekib küsimusi minu kui uuringus osaleja õiguste kohta, siis saan pöörduda Tartu Ülikooli inimuuringute eetika komitee poole kas telefonil 737 6215 või e-posti aadressil eeetikakomitee@ut.ee

Uuritava allkiri: .....

Kuupäev, kuu, aasta .....

Uuritavale informatsiooni andnud isiku nimi .....

Uuritavale informatsiooni andnud isiku allkiri .....

Kuupäev, kuu, aasta .....

Intervjuu kava

1. Kuidas Teie isiklikult mõistate sõna „LOODUS“ – mis selle alla kuulub ja mis mitte?
2. Kui olulised on Teie jaoks isiklikult keskkonnakriisi ja loodushoiuga seonduvad teemad? Palun seletage, miks.
3. Millisel määral Te jälgite neid teemasid erinevatest infoallikatest (*vajadusel täpsustada, et mõeldud on nii traditsioonilisi meediatüüpe kui internetimeediat*)? Mis teemad Teid sealjuures enim huvitavad?
4. Kes on Teie seisukohti nendes küsimustes enim mõjutanud? *Kui ise ei maini, siis küsida täpsustav küsimus*: Kuivõrd olete jälginud Eesti naturalistide nagu nt Vilbasted, Jüssi, Relve, Tartes, Mikita, jt. seisukohti? Vaadanud telesaadet Osoon? Kuivõrd on nemad mõjutanud teie Eesti looduse tundmist ja tunnetust?
5. Palun mõelge korra oma kodu vahetu ümbruse peale. On see Teie arvates pigem looduslik keskkond või pigem inimese loodud keskkond? Mille alusel Te seda otsustate? Milline keskkond on Teie arvates „looduslik“?
6. Kas Te olete oma igapäevaelus teinud midagi, mis võiks teie arvates aidata kaasa keskkonna säästmisele? Palun tooge näiteid.
7. Ulatan Teile ühe abistava kaardi (*ulata KAART I*). Palun vaadake järjest kõiki pakutud tegevusi ja ütelge, millistega neist olete viimase aasta jooksul tegelenud.

Matkamine/jalutamine

Seente-marjade korjamine

Orienteerumine või muu sportlik tegevus

RMK matkaradade ja laagriplatside kasutamine

Metsamajandamine või metsa hooldamine enda erametsas

Linnu-loomavaatlus

Jaht, kalapüük

Loodusfotode tegemine

Looduses viibimine üksinda

Looduses viibimine koos sõprade, kogudusekaaslastega, perekonnaga vmt

Matsalu loodusfilmide festivali külastamine

8. Kuidas Teie arvates Piibel suhtub loodusesse ja loomadesse? Kas oskate tuua mõningaid näiteid?

9. Nüüd näitan Teile mõningaid kirjakohti ja teoloogilisi seisukohti, mis puudutavad looduse ja loodu vahekorda. Kuidas Teie neid mõistate? (*ulata KAART 2*).

1Ms 1:26 ja 1Ms 1:28.

10. Kas ja millisel määral peaksid kristlikud kirikud võtma ühiskonnas sõna keskkonnakriisi ja loodushoiu teemadel?

Karuse kogudus on ennast määratlenud kui loodushoidlikku. Järgnevalt esitan Teile mõned küsimused, mis puudutavad meie koguduse spetsiifilist suunda.

11. Olete Te viimase 5 aasta jooksul osalenud:

- looduspalvustel

- koguduse talgutel

Juhul, kui vastab, et on mõnel neist osalenud, siis küsida: Kui sageli Te olete osalenud? Mis tundeid need on teie tekitanud? Mida need Teie jaoks tähendavad? On need on aidanud Teil väljendada tundeid, mis Teil on tekkinud seoses keskkonnakriisi ja loodushoiu vajadusega? On sellist laadi tegevusi on Karuse koguduses olnud Teie arvates piisavalt? Kas midagi saaks/võiks teha teisiti?

12. Kuidas Te hindate seda viisi, kuidas Karuse kogudus on oma metsa seni majandanud? Palun seletage, miks Te nii arvate. (*Eelnevalt selgitada, kuidas hetkel metsa majandamine toimub-Natura 2000 EL toetused loodushoiuala kontekstis*)

13. Kuidas oleks Teie arvates otstarbekas koguduse metsi edaspidi majandada - kas nii nagu seda praegu tehakse või oleksid teatud tingimustel mõeldavad ka mingid muud variandid? (nt sanitaar-, valgustus- ja harvendusraied, püsimeetamajandus jms). Millistes olukordades oleks Teie arvates raied paratamatud?

14. Mida Karuse koguduses veel saaks teha, et panustada oma liikmete loodushoidliku mõtteviisi arengusse? Kuidas kohapeal? Kuidas üldkiriklikult?

15. Tunnetate Te looduse ja metsa seotust kiriku ja religiooniga?

Kui vastab, et tunnetab, siis paluda selgitada, kuidas?

KAART 1

- Matkamine/jalutamine
- Seente-marjade korjamine
- Orienteerumine või muu sportlik tegevus
- RMK matkaradade ja laagriplatside kasutamine
- Metsamajandamine või metsa hooldamine enda erametsas
- Linnu-loomavaatlus
- Jaht, kalapüük
- Loodusfotode tegemine
- Looduses viibimine üksinda
- Looduses viibimine koos sõprade, kogudusekaaslastega, perekonnaga vmt
- Matsalu loodusfilmide festivali külastamine

KAART 2

1Ms 1: 26

Ja Jumal ütles: „Tehkem inimesed oma näo järgi,
meie sarnaseks, et nad valitseksid kalade üle meres,
lindude üle taeva all, loomade üle ja kogu maa üle ja kõigi
roomajate üle, kes maa peal roomavad!”

1Ms 1: 28

Ja Jumal õnnistas neid, ja Jumal ütles neile:

*„Olge viljakad ja teid saagu palju,
täitke maa ja alistage see enestele;
ja valitsege kalade üle meres,
lindude üle taeva all
ja kõigi loomade üle,
kes maa peal liiguvad!”*

Lisa 3

Looduspalve liturgia

Palve looduses

Ühine leivamurdmine.

Õnnistuse karikas, mida me õnnistame, eks see ole Kristuse vere osadus? Leib, mida me murrame, eks see ole Kristuse ihu osadus? Sellepärast et on ainult üks leib, siis me, kuigi paljud, oleme üks ihu; sest me kõik saame osa ühest leivast. (1Kr 10: 16-17)

Alguspalve.

Apostlik usutunnistus:

Mina usun Jumalasse, Kõigeväelisse Isasse, taeva ja maa Loojasse. Ja Jeesusesse Kristusesse, Tema ainsasse Pojasse, meie Issandasse, kes on saanud Pühast Vaimust, ilmale tulnud neitsi Maarjast, kannatanud Pontius Pilaatuse all, risti löödud, surnud ja maha maetud, alla läinud surmavalda, kolmandal päeval üles tõusnud surnuist, üles läinud taeva, istub Jumala, oma kõigeväelise Isa paremal käel, sealt Tema tuleb kohut mõistma elavate ja surnute üle. Mina usun Pühasse Vaimusse, üht püha kristlikku Kirikut, pühade osadust, pattude andeksandmist, ihu ülestõusmist ja igavest elu.

Aamen.

Maailma ja inimese loomine

Maa, maa, maa, kuule Jumala sõna! (Jr 22:29)

1. lugemine:

Alguses lõi Jumal taeva ja maa. Ja maa oli tühi ja paljas ja pimedus oli sügavuse peal ja Jumala vaim hõljus vete kohal. Ja Jumal ütles: "Saagu valgus!" Ja valgus sai. Ja Jumal nägi, et valgus oli hea, ja Jumal lahutas valguse pimedusest. Ja Jumal nimetas valguse päevaks ja pimeduse ta nimetas ööks. Siis sai õhtu ja sai hommik, esimene päev. (IMs 1: 1-5)

See on Jumala Sõna. Aamen.

Ülistus:

Tänage Jumalat, sest tema on hea, *sest tema heldus kestab igavesti!*

Tänage jumalate Jumalat, *sest tema heldus kestab igavesti!*

Tänage isandate Issandat, *sest tema heldus kestab igavesti:*

teda, kes üksi teeb suuri imetegusid, *sest tema heldus kestab igavesti;*

teda, kes arusaamisega on teinud taevad, *sest tema heldus kestab igavesti;*

teda, kes on tagunud laiaks maa üle vee, *sest tema heldus kestab igavesti*;

teda, kes on teinud suured valgused, *sest tema heldus kestab igavesti*;

päikese pannud valitsema päevaajal, *sest tema heldus kestab igavesti*;

kuu ja tähed valitsema öösel, *sest tema heldus kestab igavesti*;

Tänage taeva Jumalat, *sest tema heldus kestab igavesti!* (Ps 136: 1-9)

Halleluuja!

2. lugemine:

Ja Jumal ütles: “Saagu laotus vete vahele ja see lahutagu veed vetest!” Ja nõnda sündis: Jumal tegi laotuse ja lahutas veed, mis laotuse all, vetest, mis laotuse peal olid. Ja Jumal nimetas laotuse taevaks. Siis sai õhtu ja sai hommik, teine päev. (1Ms 1: 6-8)

See on Jumala sõna.

Aamen.

Ülistus:

Mu Jumal, sina oled üpris suur, austuse ja iluga oled sa ennast riietanud!

Sa riietad ennast valgusega nagu rüüga, sa tõmbad taevad laiali nagu vaiba.

Sa võlvid oma ülemad toad vete peale, sa teed paksud pilved oma tõllaks.

Sa sammud tuule tiibadel, sa teed oma käskjalgadeks tuuled, oma teenijaiks tuleleegid.
(Ps 104: 1-4)

Kiida, mu hing, Jumalat! Halleluuja!

3. lugemine:

Ja Jumal ütles: “Veed kogunegu taeva all ühte paika, et kuiva näha oleks!” Ja nõnda sündis. Ja Jumal nimetas kuiva pinna maaks ja veekogu ta nimetas mereks. Ja Jumal nägi, et see hea oli. Ja Jumal ütles:” Maas tärgaku haljas rohi, seemet kandvad taimed, viljapuud, millede viljas nende seeme on, nende liikide järele maa peale!” Ja nõnda sündis: maa laskis võrsuda haljast rohtu, seemet kandvaid taimi nende liikide järele, ja viljapuid, millede viljas nende seeme on, nende liikide järele. Ja Jumal nägi, et see hea oli. Siis sai õhtu ja sai hommik, kolmas päev. (1Ms 1: 9-13)

See on Jumala sõna.

Aamen.

Ülistus:

Mu Jumal, sina oled üpris suur, austuse ja iluga oled sa ennast riietanud!

Sa rajasid maa tema alustele, nõnda, et see ei kõigu mitte iial ega igavesti.

Sügavuse sa katsid otsekui riidega, mägede peal seisavad veed.

Sinu sõitluse eest nad põgenevad, sinu äikese hääle eest nad pagevad.

Mäed tõusevad, orud vajuvad alla sinna paika, mille sina neile oled rajanud.

Sa oled seadnud raja vetele, millest nad üle ei lähe ega tule tagasi kastma maad.

Sina saadad allikaist ojad jooksuma, need voolavad mägede vahel.

Sa lased targata rohu lojustele ja orased inimeste tarviduseks, et tuua leib välja maa seest.
(Ps 104: 5-9;14-16)

Kiida mu hing Jumalat! Halleluuja!

4. lugemine:

Ja Jumal ütles: “Saagu valgused taevalaotusse eraldama päeva ööst! Tähistagu need seatud aegu, päevi ja aastaid, olgu nad valgusteks taevalaotuses, valguse- tuseks maale!”
Ja nõnda sündis: Jumal tegi kaks suurt valgust: suurema valguse valitsema päeval ja vähema valguse valitsema öösel, ning tähed. Ja Jumal pani need taevalaotusse, et nad valgustaksid maad ja valitseksid päeval ja öösel ja eraldaksid valguse pimedusest. Ja Jumal nägi, et see hea oli. Siis sai öhtu ja sai hommik, neljas päev. (IMs 1: 14-19)

See on Jumala sõna.

Aamen.

Ülistus:

Mu Jumal, sina oled üpris suur, austuse ja iluga oled sa ennast riietanud!

Sa tegid kuu aegade näitajaks, päike teab oma loojakut.

Kui sa teed pimeduse, siis tuleb öö ja kõik metsloomad roomavad välja.

Noored lõukoerad mõirgavad saaki ning nõuavad Jumalalt oma toidust.

Päike tõuseb, nemad koristavad end ja heidavad maha oma asemeile.

Siis väljub inimene oma tööle ja oma orjamisele öhtuni. (Ps 104: 1,19-23)

Kiida, mu hing, Jumalat! Halleluuja!

5. lugemine:

Ja Jumal ütles: "Vesi kihagu elavaist olendeist, ja maa peal lennaku linnud taeva laotuse poole!" Ja Jumal lõi suured mereloomad ja kõiksugu elavad olendid, kelledest vesi kihab, nende liikide järele, ja kõiksugu tiibadega linnud nende liikide järele. Ja Jumal nägi, et see hea oli. Ja Jumal õnnistas neid ja ütles: "Olge viljakad ja teid saagu palju, täitke mere vesi, ja lindusid saagu palju maa peale!" Siis sai õhtu ja sai hommik, viies päev. (1Ms: 20-23)

See on Jumala sõna.

Aamen.

Ülistus:

Mu Jumal, sina oled üpris suur, austuse ja iluga oled sa ennast riietanud!

Kui palju on sinu tegusid, Jumal! Sa oled nad kõik teinud targasti. Maa on täis sinu looduid!

Siin on meri, suur ja lai, seal kubiseb lugematu palju elajaid, pisukesi ja suuri;

Kõik nad ootavad sind, et sa neile annaksid nende toidu omal ajal.

Sa annad neile, nad korjavad kokku; sina avad oma käe, ja nende kõhud saavad täis head.

Sa peidad oma palge ja nad ehmuvad; sa koristad ära nende hingeõhu, nad heidavad hinge ning pöörduvad tagasi põrmu!

Sa läkitad välja oma vaimu, ja nad luuakse, ja sina uuendad maa näo. (Ps 104: 24-25,27-30)

Kiida, mu hing, Jumalat! Halleluuja!

6. lugemine:

Ja Jumal ütles: "Maa toogu esile elavad olendid nende liikide järele, lojused ja roomajad ja metselajad nende liikide järele!" Ja nõnda sündis: Jumal tegi metselajad nende liikide järele, ja lojused nende liikide järele, ja kõik roomajad maa peal nende liikide järele. Ja Jumal nägi, et see hea oli. Ja Jumal ütles: "Tehkem inimesed oma näo järele, meie sarnaseks, et nad valitseksid kalade üle meres, lindude üle taeva all, loomade üle, ja kogu maa üle ja kõigi roomajate üle, kes maa peal roomavad!" Ja Jumal lõi inimese oma näo järele, Jumala näo järele lõi ta tema, ta lõi tema meheks ja naiseks! Ja Jumal õnnistas neid, ja Jumal ütles neile: "Olge viljakad ja teid saagu palju, täitke maa ja alistage see enestele; ja valitsege kalade üle meres, lindude üle taeva all ja kõigi loomade üle, kes maa peal liiguvad!" Ja Jumal ütles: "Vaata, mina annan teile kõik seemet kandvad taimed kogu maal, ja kõik puud, mis kannavad vilja; need olgu teile roaks. Ja kõigile loomadele maa peal ja kõigile lindudele taeva all ja kõigile roomajaile maa peal, kelles on elav hing, annan ma kõiksugu haljast rohtu toiduks!" Ja nõnda sündis. Ja Jumal vaatas kõike, mis ta

oli teinud, ja vaata see oli väga hea! Siis sai õhtu ja sai hommik, kuues päev.
(*IMs 1: 24-31*)

See on Jumala sõna.

Aamen.

Ülistus:

Jumal, meie Issand, kui auline on su nimi kõiges maailmas! Sinu aukuulsus ületub üle taevaste!

Kui ma näen su taevast, su sõrmede tööd, kuud ja tähti, mis sa oled rajanud,
siis mis on inimene, et sa temale mõtled, ja inimese poeg, et sa tema eest hoolitsed?

Sa tegid ta pisut alamaks Jumalast ja ehtisid teda au ja austusega.

Sa seadsid ta valitsema oma käte töid; kõik sa panid tema jalge alla,

pudulojused ja härjad, kõik puha,

samuti metsloomad, taeva linnud ja mere kalad

ja kõik, mis mere radadel liigub.

Jumal, meie Issand, kui auline on su nimi kõiges maailmas! (*Ps 8: 2, 4-10*)

Halleluuja!

7. lugemine:

Nõnda on taevas ja maa ning kõik nende väed valmis saanud. Ja Jumal lõpetas seitsmendal päeval oma töö, mis ta oli teinud. Ja Jumal õnnistas seitsmendat päeva ja pühitses seda, sest ta oli siis hinganud kõigist oma tegudest, mis Jumal luues oli teinud. See on lugu taeva ja maa sündimisest, kui need loodi ... (*IMs 2: 1-4a*)

See on Jumala sõna.

Aamen.

Ülistus:

Taevad jutustavad Jumala au ja taevalaotus kuulutab tema kätetööd,
päev peab päevale kõnet ja öö kuulutab ööle Jumala tarkust.

Ei ole see kõne ega sõnad, mille hääl ei kostaks.

Üle kogu ilmamaa käib nende kõla, maailmaotsani nende sõna; neisse on ta püstitanud telgi päikesele.

Ja tema tuleb välja nagu peig oma kambrist, ta on rõõmus nagu kangelane jooksmas oma rada.

Ühes taevas otsas on ta lähtekoht ja selle teises otsas on ta pöördepunkt, nõnda et midagi ei jää varjule ta kuumuse eest. (Ps 19: 2-7)

Kiida, mu hing, Jumalat!

Halleluuja!

Palved:

Õ. Kõige Looja! Meie maailm on tehtud su armastusest. Me imetleme su tööd ja kiidame Sind. Hea, väga hea on kõik, mis oled loonud. Tee meid ustavaiks ja hoolitsevaiks maa valitsejais, et me lakkaksime seda kahjustamast ja välja kurnamast. Säilita meis rõõmloodust ja austus Elu vastu. Anna, et me ei teeks midagi, mis Sinu loomingut kahjustab.

Aamen.

Ühine Meie Isa palve: Meie Isa, kes Sa oled taevas! Pühitsetud olgu Sinu nimi. Sinu riik tulgu. Sinu tahtmine sündigu nagu taevas, nõnda ka maa peal. Meie igapäevast leiba anna meile tänapäev. Ja anna meile andeks meie võlad, nagu meiega andeks anname oma võlglastele. Ja ära saada meid kiusatusse, vaid päästa meid ära kurjast. Sest Sinu päralt on riik ja vägi ja au igavesti.

Aamen.

Õnnistamine:

K. Jumal õnnistagu meid ja hoidku meid!

Õ. Issand õnnistagu teid ja hoidku teid!

K. Jumal lasku oma pale paista meie peale ja olgu meile armuline!

Õ. Issand lasku oma pale paista teie peale ja olgu teile armuline!

K. Jumal tõstku oma pale meie üle ja andku meile oma rahu!

Õ. Issand tõstku oma pale teie üle ja andku teile oma rahu!

Ja voolaku see õnnistus üle meie maa, meie looduse ja meie rahva ning valitsegu meie maal tulemise, olemise ja minemise tasakaal ning rõõm!

Jeesuse nimel läbi Kristuse.

Aamen.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Meelis Malk**,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose,
KARUSE KOGUDUSE ÖKOTEOLOOGILINE SUUND
JA LIIKMETE KESKKONNAALASED HOIAKUD:
USULINE REFLEKSIOON JA PRAKTIKAD,

mille juhendajad on **PhD Anne Kull** ja **PhD Liina Kilemit**,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada see digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Meelis Malk

29.04.2024